

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де
үнүп эгелээн

№ 81 (16539)

2002 чылдың
ИЮЛЬ 18,
четверг

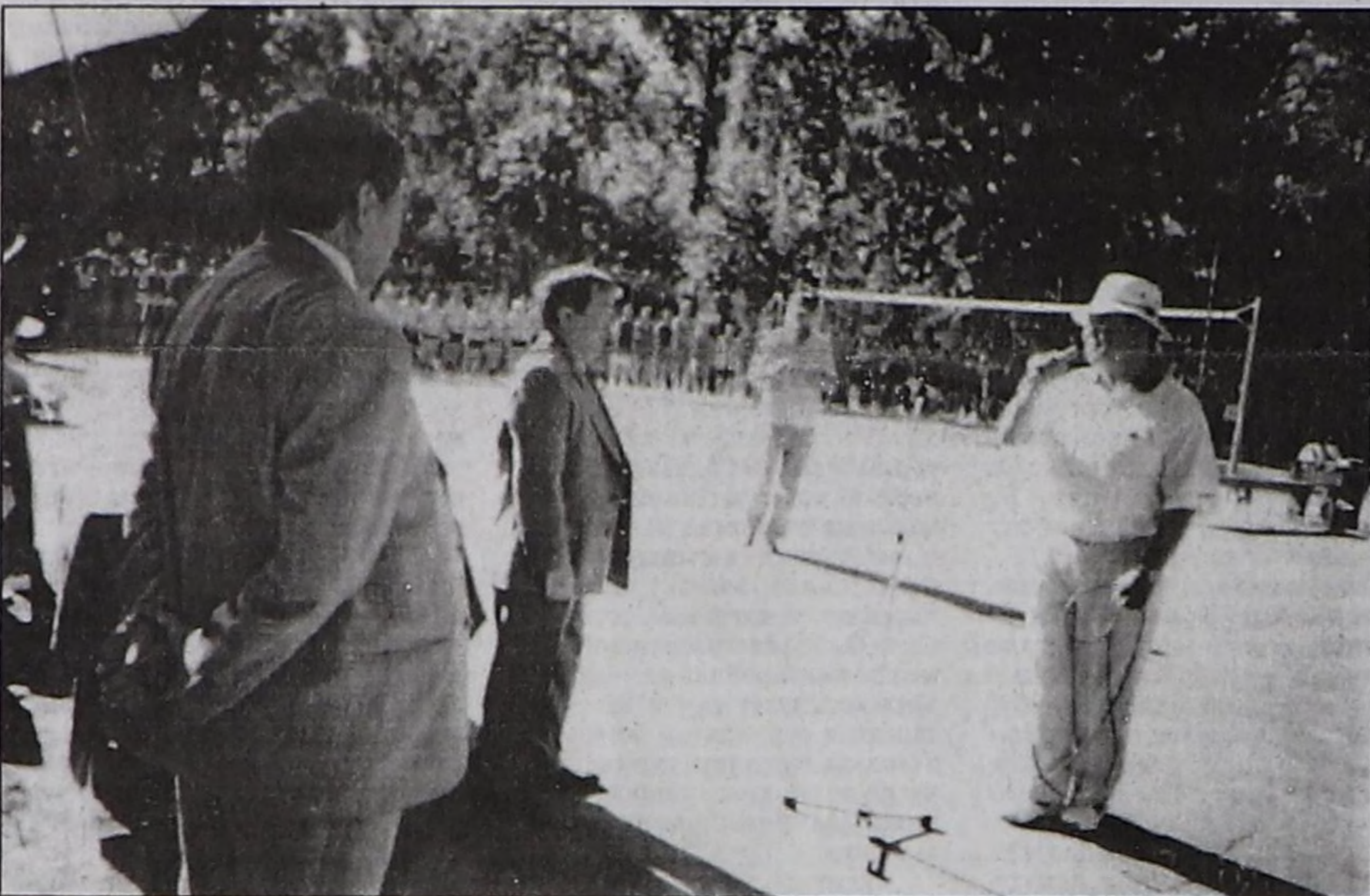
Ат салган шагы 21.00
Садар өртээ 3 рубль.

ПРЕЗИДЕНТ КУБОГУ ДЭЭШ

ЧҮГЛЕ ХОЛ БӨМБҮҮНГЕ ЭВЕС...

Июль 16-да Тыва Республиканың бир дугаар Президентизиниң кубогу дээш хол бөмбүүнге чаңчыл апар чыдар маргылдаа эгелээн. Шилчип чоруур кубок, тилекчилерниң медалы болгаш янзы-бүрү шаңналдарны чаалап алыры-биле найысылал Кызыл хоорайывысче кожууннардан болгаш Кызыл, Ак-Довурак хоорайлардан 35 команда киржип келген. Эртенги шактарда командалар аразында оюн эгелей берген.

Бо маргылдааның киржикчилериниң назы-хары аныяк, белеткел шыырак деп болур. Чеди-Хөл биле Чаа-Хөл, Мөнгүн-Тайга биле Улуг-Хем, Каа-Хем биле Чаа-Хөл командаларының оюнун көргөш, Мөнгүн-Тайга команданың ойнакчыларын шилип алганынга дыка таарзынып олурдум. Улуг назылыг ойнакчылар ооң мурнунда чылдарда Чаа-Хөл кожуундан келир турган, бо чылын ооң составы аныяксаан боорга, өөрүп олурдум. Ынчалза-даа шуут чаартып болбас деп чувени мөнгүн-тайгажылар бадыткады. Оларның команданың өзээ "бажы каткан" ойнакчылардан-даа болза, келир үеде маргылдааларга аныяктарны дадыктырып, команданың кирип алган, олар база угбаларындан дудак чок белеткелдин көргүстү.

Ынчангаш-ла боор, олар Улуг-Хемден аныяк уруглардан тургустунган команданы чииги-биле удуп алдылар.

Кежээ 18 шак үезинде маргылдааның байырлыг ажыдышкыны болган.

Өң-баазын чараш хептер кеткен спортчуларның парадын россия чергелиг судья Григорий Сарыглар командылап, спортчулар байырлыг ажыдышкыныга

белен дээрзин илеткээн.

Тыва Республиканың Чазак Даргазы Ш.Д.Ооржак сөс ап чүве чугаалаан:

— Хүндүлүг болгаш эргим эштер, спортчулар болгаш аарыкчылар!

Бо кайгамчык чараш чайгы үеде Бии-Хем биле Каа-Хемниң каттышканы күчүлүг Эне-Сайның эринге кончуг улуг демиселдин херечилери болуп турар улус-тур бис. 7 дугаар ойнадып турарывыс Президентиниң кубогу деп маргылдааның уjur-дузазы дендии улуг.

Россия болгаш делегей чергелиг чемпионнарывыс саны өскен, бистиң аныяктарывыс угаан болгаш күш-дамыр талазы-биле сайзырап турар. Ынчангаш силерге чедишкннерни күзеп каарын чөпшээрер көрүнер.

Ш.Д.Ооржактын соонда, ТР-ниң Спорт болгаш күш-культура талазы-биле күркөмтединиң даргазы Сергей Ынаажыкович Ооржак спортчуларга байыр чедирип чүве чугаалаан:

— Чүнүң-даа мурнунда спорттун байырлыгы-биле байыр чедирип каарын чөпшээрер көрүнер. Бистиң бирги Президентивис чүгле хол бөмбүүнге эвес, шыдыраа болгаш улуг теннис маргылдааларының эге-

лекчизи кижии. Ынчангаш ооң күш-культура болгаш спорт талазы-биле кириген улуг үлүг-хуузуң үнелер, РФ-тиң Олимпийжи белеткел комитеди олимпий шимчээшкннин сайзырадырынга кириген үлүг-хуузу дээш «Хүндүткелдин демдээ»-биле шаңнап турарын А.Деячевтуң даалгазы-биле дыңнаткаш, Шериг-оол Дизижиновичге демдекти кадап берген.

Шериг-оол Дизижинович бодунуң өмүнээзинден өөрүп четтиргенин илеретпишаан, 2002 чылдың Олимпий оюннарынга тыва спортчулар киржир, дараазында Кыдаттын найысылалы Пекин хоорайга болур Олимпий оюннарынга тыва спортчулар чемпионнаар дээрзин азаан.

Ойнакчыларның мурнундан даңгыракты Барыын-Хемчик кожууннун ойнакчызы Шончалай Донгак, судьяларының мурнундан Михаил Баазан номчаан.

Маргылдааның тугун эрткен чылгы маргылдааның тилекчилери ТКУ-нун эр, херээжен командаларының капитаннары көдүрген. Маргылдаа уламчылап турар.

Айлаң ДАРЖАА.
К. БАТЫЙНЫҢ, В. САВИ-
НЬКТЫҢ чуруктары.

ТР-ниң Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының хуралы

ШИЛИШКИН УЛАМЧЫЛААР

Июль 15-те эгелээн Тыва Республиканың Хоойлужудулга палатазының бирги организастьг хуралы бодунуң ажылын июль 16, 17 хүннеринде база үргүлчүлээн.

Депутаттар түр регламентиде көрдүнгөн айтырыгларның чүгле чаңгызын (саналга комиссиязын) бадылааш, арткан үш кол айтырыгларны шийтпирлэвээн. Ылаңгыя Хоойлужудулга палатазының даргазының албан-хүлээлгезинге кандидатуразын салган депутаттар чогуур уjur-луг кворум саны четпес болганындан бадыладып албаан. Соңгудуп алган 22 депутаттын аразында «Чоннун шилилгези» шимчээшкннен 10 депутат боттарының удуртукчузу Василий Майолович Оюн дээш ийи удаа бадылааш, түннел чок болган. Баштайгы хүнде, июль 15-те, Василий Оюн дээш 8 депутат бадылаан. Депутат В.Оюнуң удурлангыкчылары Б.Күдерек болгаш Х.Монгуш тустуунда 2 бадылаашкыны алган. Ийиги хүнде, июль 16-да, В.Оюн дээш 10 депутат, а Б.Балчий-оол дээш 4 депутат бадылаашкынын берген. Ынчап кээрде, кайы-даа депутат чогуур уjur-луг бадылаашкын санын албаан.

Июль 17-ниң хүнүнде депутаттар база-ла түр регламентиде көрдүнгөн Хоойлужудулга палатазының даргазының албан-хүлээлгезинге ажылдаар күзелин илереткен депутаттарны бадылаарын кызыткан. Ынчалза-даа ук айтырыгны ол хүн үзе шийтпирлеп чадашкан. Бадылаашкын үезинде депутаттар блоктар, бөлүктөр аайы-биле боттарының кандидаттарын ук албан-хүлээлгезе идип үндүрерин оралдашкан. Депутаттар: Шолбан Кара-оол, Анатолий Дамба-Хуурак, Владимир Орус-оол, Борис Монгуш, Виталий Баргына-Сады болгаш өскелер-даа ук албан-хүлээлгезе соңгударындан ойталаан. Депутат А.Дамба-Хуурак ук албан-хүлээлгезе соңгударындан ойталаанын мынчаар тайылбырлаан: "Хей-ниитиниң политиктиг үзел-бодалы ам-даа чедир бышпаан, ынчангаш соңгударындан ойталап тур мен". Ынчалза-даа А.Дамба-Хуурак бодунуң талазындан ук албан-

хүлээлгезе депутат (Тожу кожуундан соңгудуп алган) Михаил Кууларның кандидатуразын соңгуп алырын саналдаан. М.Куулар боду база ол айтырыгга хамаарыштыр чөпшээрелин берген. Ынчанмыже депутат М.Кууларга чижилге тургузар кандидат тывылбаан. Ынчап кээрде шилишкнн чок кылдыр бадылаар кылдыр депутаттар шийтпирлээн. Ооң кадында Хоойлужудулга палатазының юриси аңаа хамаарыштыр чогуумчалыг харыны берген. Ук албан-хүлээлгезе кандидат М.Кууларга удур бодунуң кандидатуразын салгырын Б.Монгуш саналдаарга, депутат В.Оюн мынчаар тайылбырлаан: "Амдызында соңгударындан ойталап тур мен."

Чапсар мурнунда 17 депутат М.Кууларны ук албан-хүлээлгезе бадылаары-биле идип үндүргөн. Ынчалза-даа баштай бодунуң чөпшээр-режилгезин берип турган М.Куулар «фракциязының» кежигүннери-биле сүмележип көөрү-биле чапсар дилээн.

Чапсар соонда байдал өскерилген. Депутат М.Куулар ук албан-хүлээлгезе соңгударындан ойталаан. Ниити байдал ынчалдыр тургустунуп кээрде, депутат Б.Монгуш Хуралдың аппарадының болгаш журналистерниң киржилгези чокка хаагылыг хурал эрттирерин саналдаан. Ынчалза-даа ол айтырыг база эртпээн. Улуг Хуралдың палатазының ажылын дүргедедири-биле депутат Хонук-оол Монгуш түр регламентиде көрдүнгөн Хоойлужудулга палатазының структуразын көөрүн саналдаарга, депутаттар деткээн.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының бирги организастьг хуралы июль 18-те бодунуң ажылын уламчылаар.

Игорь ДАМДАК.

РЕСПУБЛИКА ХҮНҮНГЕ — “НААДЫМ-2002”-ГЕ УТКУШТУР

Тыва Республиканың Чазак Республика Хүнүн — “Наадым-2002”-ни эрттирер талазы-биле доктаалды чоокта чаа хүлээп алган. Ук байырлапды белеткээр база эрттирер оргкомитет болгаш ооң ажылчын бөлүктөрүнүн составын аңаа бадылаан. Чазак Баштыңының оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар В.И. Лавриненко — оргкомитеттин даргазы, оралакчызы — Чазак Баштыңының оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар А.Т. Конгар.

Политика, саң-хөө, эконо-

мика, социал, организастьг, көдээ ажыл-агый, массалыг информация чепсектеринге хемчеглер чырыдар, ниитиниң корум-чурумун хандырар, ажыл-агый айтырыглары, социал, амыдырал хандырылга объектилерин чаагайжыдар болгаш кышка белеткел талазы-биле блоктардан оргкомитеттин ажылчын бөлүктери тургустунган. Оргкомитет, ооң ажылчын бөлүктери доктаал хүлээп алган соон дарый ажылдап кирипкен.

Аралчор ОКСУР.

БҮЗҮРЕЛДИ ШЫНЗЫДАР

Хүндүлүг депутаттар!

Чүнүң-даа мурнунда силерниң депутаттар кылдыр соңгуттурганыңар-биле база республиканың күрүне эрге-чагырганың база бир чаа органы – Улуг Хуралдың Хоойлужудулга палатазының ажалдап эгелээни-биле сеткилим ханызындан байыр чедирдим.

Эрткен чартык чылдың дургузунда республиканың политиктиг амьдыралының кыска анализ парламентиниң Төлээлекчилер палатазының июль 12-де болуп эрткен бирги органиастыг сессиязынга берген мен. Мээң ол чугаамны республиканың массалыг информация чепсектеринге парлаан, силер ооң-биле танышканыңарга бүзүрээр мен.

Бистиң кады ажылывыстың чамдык чүүлдеринге доктаап көрөйн. **Бо чылын бис республиканың чаа Конституциязының чүүлдеринде көрдүнгөн күрүне эрге-чагырганың бүгү адырларының структураларын долзуу-биле хевирлеп тургузар ужурулг бис.**

Бис Улуг Хуралдың депутаттарын четче соңгуур, Конституция судун болгаш Саналга палатазын хевирлээр, кижиниң эргелериниң талазы-биле Бүрүн эргелиг төлээниң институтун тургузар, Федералдыг Хуралдың Федерация Чөвүлелинче ийи сенаторну соңгуур ужурулг бис. Ынчаарга, Улуг Хуралдың ийи палатазындан бир-бир төлээ республиканың парламентизин солчулгалыг үндезинге ийи чылдың дургузунда төлээлээр.

Би-Хем кожуунун талазы-биле Улуг Хуралдың депутаттарының соңгуулдаларын сентябрь 22-де, Кызыл хоорайның талазы-биле — бо чылдың декабрь 1-де эрттирер кылдыр томуйлаан. Сентябрь-октябрьда Кызыл болгаш Ак-Довурак хоорайларның база чаа тургустунган Тере-Хөл кожуунун чагырга даргаларының соңгуулдаларын эрттирер.

Эрге-чагырганың чаа тургустунган структураларының бүрүзүңгө ажылдаарыңа таарымчалыг байдалдарны тургузар, оларны мебель, ортехника болгаш машина-хөлге-биле хандыраар херек. Дээди болгаш Арбитраж судтарынга ажыл-албан оран-савазын тудуп алырыңа дуза көргүзери эргежок чугула. Улуг Хуралдың Төлээлекчилер палатазының болгаш чаргы чарар судьяларның, Конституция судунун, Саналга палатазының, кижиниң эргелериниң талазы-биле Бүрүн эргелиг төлээниң институтунун ажылдаарыңа оран-сава, кожууннардан келген Хоойлужудулга палатазының депутаттарына чурттаар бажың-балгат херек. Бо айтырылганы шийтпирлээри-биле Чазак тургустунган өйлүг чижектиң иштинге болур-чогуур акша-хөреңгилерни дилеп тывар.

Хоойлу чогаадылганының

ажыл-чорудулгазынга бистиң кады ажылывыска кысказы-биле доктаайн. Республиканың Чазак хоойлу төлөвилелдериниң белеткелиниң дугайында чөпшээржилгеге ат салырыңа белен. Республиканың ийи палаталыг парламентизиниң регламентизиниң дугайында, Чазак Даргазының болгаш Чазактын, күрүне эрге-чагырганының девискээр органнарының, күрүне сүлде-демдээниң база күрүне шаңналдарының, республика найысылалының эрге-байдалының дугайында хоойлуларны дарый күлээп алыры негеттинип турар. Көдээ ажыл-агый черлериниң саарылганының дугайында хоойлу херек, ону чурттаачы чон чангыс аай күлээп көрбөзи магад чок.

Амгы үеде Россияның Президентизиниң Администрациясында Россия Федерациязының болгаш федерация субъектилериниң аразында эргелерни болгаш бүрүн эргелерни аңгылаарының айтырылганының талазы-биле 135 хоойлу төлөвилел ажалдап кылып турар. Республиканың Улуг Хуралы, күүсекчи эрге-чагырганың органнары болгаш тус черниң ботбашкарылганы инициативичи чоруун көргүзүп, оларның чугаалажылышканыңа база долу ажылдажылганынга идепкейлиг киржири эргежок чугула.

Хүндүлүг депутаттар!
Чылды чедишинниң доозары-биле күженишкениң ажылдаар ужурулг бис.

Республиканың Чазак бо чылдың чартык чылында социал-экономикиг хөгжүлдениң түнелдерин үндүргөн. Ону 2002 чылда Тыва Республиканың Президентизиниң Айттылганында тодараттыңан бирги ээлчегиниң угланышкынарнын езугаар боттандырып келген. Эрткен чылдың хамаарышкан үе-чадазынга көөрдө, **ниити регионалдыг продукт 2,7 хууга, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли амгы үениң өртөктери-биле – 42,7 хууга өскөн. Орулгалыг бүдүрүлгелериниң саны көвүдээн. Республика бюджетиниң орулгалыг кезээ 60 хуу өскөн.**

Чурттаачы чонунун амьдыралының деннели элээн бедээн. **Чурттаачы чонунун кижжи бүрүзүңгө онааштыр акша орулгалары 36 хуу ажыг өзүп, сөөлү чылдарның дургузунда бир-ле дугаар амьдыраарының эң адаккы хемчээлиниң деннелин ашкан. Ортумак айның шалың акшазы эрткен чылдың ол-ла үезинге денээрге, 70 хуу өскөн.** Акшаның үнезиниң кудулаашкыны баш бурунгаар көргөниңден чавыс болган.

Республикада кышка белеткел ажылдары чоруп турар.

Ооң-биле чергелештир экономиканың чамдык адырларынга байдалды быжыктырып шыдаваан бис. Ылаңгыя экономиканың аграр секторунда четпестер ажып эртинмээн. Элээн хөй улуг үлетпүр бүдүрүлгелери бүдүрүл-

Тыва Республиканың Чазак Даргазы
Ш.Д. Ооржактын 2002 чылдың июль 15-те
Тыва Республиканың Улуг Хуралының
Хоойлужудулга палатазының бирги хуралына

ЧУГААЗЫ

геге быжыгышкыны чедип шыдаваан. Инвестиция программаның күүселдезинде, ооң иштинде чурттаар оран-сава тудуунда көскү четпестер бар. Чазак бо чылын 40 муң дөрбөлчүн метр хире чуртталга оран-савазын тудар дээш ажылдап турар.

Бистиң шуптувустуң демнешип алгаш шийтпирлээр ужурулг ийи дугаар чугула айтырывыс – ол дээрге **корумчурумну хандыраары-дыр.** Соңгуда бетиниң кампаниязының үезинде соңгукчуларның сагыш-хөөнүн билген боор силер, олар бистен мал оорунга, арагадарының болгаш наркотиктерниң чажыт саарылгазынга удур демисел талазы-биле шийтпирлиг хемчеглерни алырын, ажыл чок чорукту, өлүрүүшкүннерни болгаш кижиниң амьтыныга удур өске-даа кем-херек үүлгедишкенин чавырылдырарын негеп турган.

ИХЯ-ның, прокуратураның болгаш Айыыл чок чоруктуң федералдыг албанының удуртукчулары кылдыр республиканың даштындан кижилерни чалаар ужуруга таварышкан бис – кыдыындан көскү-ле болгай. Сөөлгү айларның баштайгы көргүзүлгери идегелди оттуруп турар. Чартык чылдың дургузунда кем-херек үүлгедишкенинениң саны 2 хуу кызырылган. Ол дээрге чүгге эгези-дир. Бо угланышкыңа ажыл моон-даа сонгаар күштелер.

2003 чылдың бюджетиниң белеткелин болгаш камгалалын болур-чогууру-биле чорудары чугула. Бо чылдың апрельде республиканың 2003 чылда социал-экономикиг хөгжүлдениң кол-кол угланышкынарнын күлээп алдывыс. Чазак ооң кол-кол хемчээлдерин Москвада камгалап эгелей берген.

Бүдүрүлгө өзүлдениң күсели-биле үндүрүг оонаар баазаны калбартып турар бис, республика бюджетиниң боттут орулгалары барык ийи катап улгаткан. Бо дээрге кончук күженилгил план-дыр. 2015-2020 чылдарда **четчир бюджеттиг деңгелче үнер дээш бо чылдан эгелеп экономикага ортумак чылдың темпилерин салып тур бис, ол ортумак россияжи көргүзүлгери ийи катап ажып турар.**

2003 чылда чуртка байдал бөдүүн эвес болур дээрзин чугаалаар ужурулг мен. 17 миллиард доллар түнүг даштыкы өрени төлээр апаар. Ындыг болганда, Россияның Чазак федералдыг бюджеттиң орулгаларындан субъектилерге дузаның хемчээлин 12 хуу чедир эвээжедир сорулгалыг. Ук айтырыгны «Сибирь дугуржулгазы» каттыжышкының хуралынга сайгарып көргөн. Россияның Саң экономика яамылары-биле, Россия Федерациязының Күрүне Думазы-биле кончук нарын ажыл бисти манап турар. Ону эгелей берген бис, ынчалзажок манаа депутаттар корпусунун идепкейлиг ажылы база херек.

Хүндүлүг депутаттар!

Тыва Россияның чоннарының улуг өг-бүлезиниң кезик-чамдык болуп турар болгай. Политиктиг, экономиктиг болгаш социал реформаларның-даа темпилери ортумак россияжи темпилерден

чыдып калбайн турар. Республикада рынок экономиказының үндезиннери тургустунган, өңчү хевирлериниң хөй янзылы болгаш **чижилге, хөй-хөй политиктиг шимчээшкенин бар, сөстүң, массалыг информация чепсектериниң хостуу болгаш чонун бодунун үзел-бодалын хостуу-биле илере-дир хандырттып турар.**

Бисте 146 массалыг организациялар болгаш каттыжышкынар, 26 политиктиг партиялар, 40 ажыг парлалга үндүрүлгелери, теледамчыдылганын 6 каналы бар.

Республиканың Президентизин болгаш Чазакан карарты шүгүмчүлөп, нүгүлдөп-даа турза, 10 чылдарның дургузунда оппозицияның массалыг информация чепсектеринге республиканың Чазаканың балансызында турар Парлалга бажынынга ажылдаар органы берип келген. **Ол үениң дургузунда Президент оларга удур чангыс-даа хомудал билдирешишкени судка кирип көрбээн. Ол дээрге Россияның амгы чаа төөгүзүңде кижжи көрүп көрбөөн таварыла-дыр.**

Бистиң Конституциявысты республиканың бүгү чонунун референдумга күлээп алган. Ол база чурттун төөгүзүңдө ховар таварыла-дыр. Россияның Конституциязы-биле карышкартарны эткен. Ол болза реформаларның кол түннели-дир. **Моон мындыг түннел үнер – тыва ниитиледиг амьдыралының бүгү талааларының демократ-чыдылганы четчип бышкан. Ол бар. Ол сайзыравышаан. Хамааты ниитиледиг демократчы эрге-хоойлулуг күрүмени тургузарының оруунда ол бөгүн чаа Тываны нүүрлеп турар.** Ону чүгге согур кижжи көрбөс, дүлей кижжи дыңнаваас, кенен кижжи эскербес.

Хүндүлүг чангыс чер-чурт-тулгарың!

Салдынган сорулгаларны чедишкениң күүседиринге эрге-чагырганың бүгү адырларының, тус чер бот-башкарылганының болгаш бүгү ниитилел-политиктиг күштерниң чонун мурнунга, төөгүнүн мурнунга демнежилгези база харысалгазы херек.

Чугаалаан чүүлүмүн иштинге Тывага парламентаризмниң арга-дуржулганын сактыры артык эвес деп бодай-дыр мен.

Бирээде, ТАР-ның Биче Хуралының өөредии. Ол тыва чонга дыка хөйүн кылган-даа болза, ооң-биле чергелештир частырылганы база кылып, республиканың чамдык хамаатыларынга хамаарыштыр репрессияларны ажыглап келген.

Ийиде, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму СЭКП обкомунун кызыгаар чок эргезиниң адаанга турган.

Уште, Дээди Хуралдың бирги чыгыжының (1994 ч.) эки ажылынга ооң эрги удуртулгазының хөлүн эрттир политикажааны шаптыктап келген, хоойлулар белеткелин болгаш парламентиниң төлээлекчи ажыл-чорудулганын боттандырылганын кол нуруузда политикакство-биле солуп турган.

Адактын соонда, дөрткү өөредиг. Дээди Хуралдың ийиги чыгыжының депутаттарының

барык хөй кезии республиканың чаа Конституциязының ажылдап кылышкынынга идепкейли-биле киришкен. Ооң-биле чергелештир ооң чамдык удуртукчуларынга ук ажыл ужу эдерериниң, эреңгейлээриниң ажылы болган. **Доктаамал үндезинге ажылдап турган тос депутаттарының бир кезии боттарының менээргенчек сорулгаларын шийтпирлеп алыры-биле республикада парламент эрге-чагырганын эжелеп алган.** Дээди эрге-чагыргага келгеш, олар кандыг-даа аргаларны ажыглап тургаш — хоп-мегени, нүгүлдү, хир-чамны база хөй-ниитиниң санал-оналын будулдуруп, республикада политиктиг байдалды дүшкүрлендирип тургаш, оон-даа бедик эрге-чагырганы эжелеп алырын күзеп турганнар. Түннел билдингир. Ээлчеглиг удаада база катап **Шын тиилээн, Чон тиилээн.**

Улуг Хуралдың чаа Хоойлужудулга палатазынче амгы үеде 22 депутат соңгуткан. Адаккы палатаның депутаттарының составы бедик мергежилдиг специалистерден тургустунганын улуг сеткил ханышкыны-биле демдеглээр-дир мен, оларның дыка хөй парламентага, күрүне эрге-чагырга органнарының, экономика болгаш социал адырларның удуртукчу албан-дужаалдарына ажылдап каанкан арга-дуржулгалыг.

Моон мурнунда чылдарда ажылдап турган депутаттарга көөрдө, Силер, хүндүлүг депутаттар, демократияның болгаш ажык-чарның улуг контролюн адаанда турар силер. **Чүнүң-даа мурнунда, ол дээрге – силер-биле боттарының идегелдерин, күзелдерин, чагылларының күүселдезин холбаан Силерниң соңгукчуларыңар-дыр. Ол дээрге – ажылдап кылганыңар конституучу хоойлу төлөвилелдерин дамчыдып бээрениң Улуг Хуралдың Төлээлекчилер палатазы-дыр. Ол дээрге федерация субъектилериниң парламент удуртукчуларының Чөвүлели база-дыр, аңаа чурт республиканың арнын танып алып болгай. Ол дээрге төөгү-дүр.** Чаа муң чылдың эгезинде чурттун болгаш республиканың мурнунда туруп турар кончук нарын сорулгаларының шийтпирлээшкени бистиң кижжи бүрүзүнден канчаар-даа аажок улуг күженишкени, бодунун чонунун мурнунга шынчы чорукту негээр.

Бис рынок харылзааларыңче, политиктиг плюрализмче болгаш ниитиледиг демократчы эрге-хоойлулуг үндезиннерин тургузарыңче шилчилгениң аарышкылыг үе-чадазын чурттап эркен бис. **Чалалганың үези келген.** Эрге-чагырганың адыр бүрүзү тургузуушкун, чалалга дээш ажылдап, төөгүге бодунун буяныг изин арттыраар ужурулг.

Чаа муң чылдың эгезинде чаа Улуг Хуралче соңгуттурган тыва чонун оолдар, кыстары боттарының соңгукчуларының бүзүрелин шынзыдып, төрөөн Тываның чечектелишкенинге боттарының үлүүн кириер дээрзинге бүзүрөп турар мен.

Силерге, үре-түннелдиг ажылды күзедим.

2002 чылдың июль 15.

Тыва Республикада күрүне өңүзүн хуужударының дугайында болгаш муниципалитет өңүзүн хуужударының үндезиннеринин дугайында

Дээди Хурал 1999
чылдың сентябрь 28-
те хүлээп алган

Тыва Республиканың ХООЙЛУЗУ

Бо Хоойлу Тыва Республикада өңү-хөреңгинин хамаарылгаларын организас болгаш хоойлу-дүрүм талазы-биле үндезиннерин, экономиканың, ооң социал-угланышкынының ажыктыын, Тыва Республиканың төлевири балансызын экижидер сорулга-биле күрүне база муниципалитет өңүзүн хуужударының аргазы-биле чаартырының үндезиннерин доктаадып айтып турар.

1 эге. Ниити чүүлдер

1 чүүл. Күрүне болгаш муниципалитет өңүзүн хуужударын канчаар билири Бо Хоойлуда күрүне болгаш муниципалитет өңүзүн хуужудары деп Тыва Республиканың өңүзүндө база муниципалитет эт-хөреңгизинде туруп турар хөреңгини (хуужудулга объектилерин) хуу улус болгаш юридиктиг эргелиг албан черлеринин өңүзү кылдыр төлевириг аңгылап бээрин ыңча деп билер.

2 чүүл. Күрүне болгаш муниципалитет хөреңгизин хуужудар дугайында хоойлужудулга

Күрүне болгаш муниципалитет хөреңгизин хуужудар дугайында Тыва Республиканың хоойлужудулгазы "Россия Федерациязында күрүне хөреңгизин хуужударының дугайында база муниципалитет хөреңгизин хуужударының үндезиннеринин дугайында" федералдыг хоойлудан, федералдыг өске-даа хоойлудан база олар-биле дүүштүр хүлээп ап турары Россия Федерациязының хоойлу-дүрүм талазы-биле өске-даа нормативтиг актыларын, Тыва Республиканың бо Хоойлузундан база Тыва Республиканың хоойлу-дүрүм талазы-биле өске-даа нормативтиг актыларын тургустунар.

Федералдыг өңүгө хамааржыр хөреңгини Федералдыг хоойлу-биле дүүштүр хуужудар.

3 чүүл. Бо Хоойлунуң күштүг болурун адырларын кызыгаарлаары

Бо Хоойлунуң күштүг болуру: Россия Федерациязының, Тыва Республиканың азы муниципалитет тургузуунуң хуу улустуң болгаш юридиктиг албан черлеринин кады өңүзүндө туруп турар хөреңгизин хуужударына; өңү ээлеринин, оларның төрөл салгакчыларының база эрге талазы-биле салгакчыларының националистаткан, хавырткан болгаш айыткан улустуң тура-соруунга удур өске-даа арга-биле хурааткан өңүзүңгө эт-хөреңги талазы-биле эргелерни катап тургузарына; черни хуужударына; бойдус курлавырын хуужударына; күрүнениң болгаш муниципалитеттин чуртталга фондузун хуужударына; күрүне курлавырларын хуужударына; Россия Федерациязының девискээринден дашкаар турар күрүне база муниципалитет өңүзүн хуужударына; социал база культура ужур-уткалыг объектилерни, а ол ышкаш төөгү-культура талазы-биле салгал дамчыр эртин-байлак объектилерин болгаш бойдус объектилерин хуужударына;

ажыл-агыйын чорудар азы оперативтиг езу-биле эргелеп башкаар эргелиг кылдыр оларга быжыглаан хөреңгини күрүнениң болгаш муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгелери база албан черлери аялап башкарып турда туруп келир хамаарылгаларга;

Тыва Республиканың чарганы, делегей керээлеринин талазы-биле Тыва Республиканың хүлээлгелерин күүседиринин таварылгаларына;

күрүне база муниципалитет өңүзүн коммерциялыг эвес организацияларга дамчыдып бээр таварылгаларга хамаарышпас.

Бо чүүлде айыткан күрүне болгаш муниципалитет өңүзүн, ооң иштинде хуужудулга объектилерин-биле чаңгыс аай эт-хөреңги комплекзи болуп турар чер участкарын хавырарын өске хоойлулар-биле таарыштырар.

4 чүүл. Тыва Республиканың күрүне өңүзүн хуужударының күрүне программасы

1. Тыва Республикада күрүне өңүзүн

хуужударда мурнадыр чүүлдерни, ону чорударда кызыгаарлаашкынар кылдыр, күрүне өңүзүн хуу улустуң база юридиктиг эргелиг албан черлеринин өңүзү кылдыр шилчидеринин чурумун, а ол ышкаш Тыва Республикада муниципалитет өңүзүн хуужударының үндезиннерин Тыва Республикада күрүне өңүзүн хуужударының республика программасының дугайында Тыва Республиканың хоойлузу-биле (моон ыңай — хуужудулга программасы дээн) доктаадып айткан.

Тыва Республиканың Чазаа дараазында чылда Тыва Республиканың бюджетинин дугайында Тыва Республиканың хоойлузу-нун төлевиелдери-биле кады хуужудулга программасына өскерилгелер болгаш немелделер кирир дугайында Тыва Республиканың хоойлузу-нун төлевиелерин Тыва Республиканың Дээди Хуралына кирир.

Тыва Республиканың Чазаа эрткен чылда хуужудулга программасының күүселдезинин дугайында отчетту чыл санында-ла эрттирип турар чылдың-на апрель 1-ге чедир Тыва Республиканың Дээди Хуралына кирир.

2. Хуужудулга программасына:

Тыва Республиканың экономиказының тус-тус адырларына күрүне хөреңгизин хуужударының баш удур санажылгазы; күрүне өңүзүн хуужутканының уржундан Тыва Республиканың төлевири балансызының өскерлиринин баш удур санаашкыны;

күрүне өңүзүн хуужутканының уржундан Тыва Республиканың экономиказына иштики база даштыкы инвестицияларны хаара тударының баш удур санаашкыны;

муниципалитет өңүзүн хуужударының бо Хоойлуда тодарадып айыткан сорулгаларын база аргаларын хандыраталазы-биле муниципалитет өңүзүн хуужударының программаларына негелделер;

күрүне өңүзүн хуужударының аргаларын шилип алырының база ону хуужудар дугайында шийтпирлерни хүлээп алырының чуруму;

күрүне өңүзүн хуужударының аргаларын шилип алырының база ону хуужударының дугайында шийтпирлерни хүлээп алырының чуруму, хуужудулга үезинде тургускан ажык акционерлиг ниитилелдеринин акцияларын шуут күрүне болгаш муниципалитет өңүзүңгө быжыглаарының негелделери, а ол ышкаш тургустунган ажык акционерлиг ниитилелдерге хамаарыштыр ажык акционерлиг ниитилелдерни ("алдын акцияларны") эргелеп башкарына Тыва Республиканың база муниципалитет тургузууларының киржир тускай эргезин ажыглаарының дугайында шийтпирлерни хүлээп алырының чуруму;

күрүнениң хуужудуп турар хөреңгизинин өртөөн тургузарының чуруму;

күрүнениң болгаш муниципалитеттин ажык акционерлиг ниитилел кылдыр эде тургузуп турары чаңгыс аай бүдүрүлгелеринин ажылдакчыларына чийгелделерни тыпсырының чурумун тодартканы;

күрүне хөреңгизин хуужутканының түңнелинде алган акша-хөреңгилерни хуваарының чуруму болгаш нормативтери кирген турар.

3. Хуужудулга программасына күрүне хөреңгизин мындыг янзы-биле:

хуужударын хораан эт-хөреңги; ону быжыглаарын соксадыр дугайында шийтпирни хүлээп алгыжеге чедир күрүне өңүзүңгө быжыглаар хөреңги;

ону хуужударына даштыкы хуу улустуң болгаш юридиктиг эргелиг албан черлеринин, а ол ышкаш даштыкы хуу кижилеринин база юридиктиг эргелиг албан черлеринин тургузукчузу (киржикчилери) азы аффилирозастаан кижилери болуп турар Россия Федерациязының резидентилеринин киржирин хорааш, хуужуткан хөреңги;

Тыва Республиканың Чазааның шийтпиринге үндезилээш, хуужудуп турар эт-хөреңги;

эргезинде турар экономиканың

хамаарышкан органнарында (моон ыңай — республиканың чогуур органнары дээн) ажыл-чорудулганы утлап башкаар болгаш таарыштырар бүрүн эргелиг, Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының республика органнары-биле чөпшээрелге езугаар, эргезинде күрүне хөреңгизин эргелеп башкаарының база баш билип ээлээринин хүлээлгелерин күүседир бүрүн эргелериг Тыва Республиканың Күрүне өңү-хөреңгизин эргелеп башкаар талазы-биле күрүне комитетинин шийтпиринге үндезилээш, хуужудар хөреңги деп аңгылаар. Хуужудулга программасына акционерлиг ажык ниитилелдер кылдыр эде тургузар деп турар, күрүнениң чаңгыс аай бүдүрүлгелеринин баш удур көргөн сан-даңзызын, а ол ышкаш күрүне өңүзүндө турар акцияларын садар деп бодап турар акционерлиг ажык ниитилелдеринин сан-даңзызы, айыткан бүдүрүлгелерни болгаш акционерлиг ажык ниитилелдерни шилип алганының үндезини, оларны канчалдыр хуужудар деп турар аргаларны болгаш хуусааларны, оларны хуужудуп турда кылдыр деп турар кызыгаарлаашкынар, акционерлиг ажык ниитилелдеринин акцияларын бөлүктөп садар ужуруг хемчээлин база акцияларның ыңдыг бөлүктөрүнүн эге өртөөн баш удур санааны кирген турар. Айыткан ат-даңзыга кол фондуларның балансылыг өрте-үнези хуужудулга программасына кириринин хүнүндө ажыл төлевириң федералдыг хоойлу-биле доктааткан эң кудуку хемчээлеринде беш миллион ажып турар фондулуг күрүнениң чаңгыс аай бүдүрүлгелеринин база акционер ажык ниитилелдерни, а ол ышкаш айыткан ат-даңзыга хуужудулга үезинде тургустунган болгаш Тыва Республиканың амыдырал хандырылгазына ужур-дузалыг продукцияны бүдүрүп (барааннарны бүдүрүп, ачы-дузалар көргүзүп) турар ажык акционерлиг ниитилелдерни кирир. Хуужудулга үезинде тургускан болгаш Тыва Республиканың амыдырал хандырылгазына ужур-дузалыг продукцияны (барааннарны бүдүрүп, ачы-дузалар көргүзүп) бүдүрүп турар ажык акционерлиг ниитилелдеринин акцияларының айыткан ат-даңзызына кирибээс ажык акционер ниитилелдеринин акцияларын садарын чөпшээрес.

Баш удур көргөн ат-даңзыга, ылаңгыя, садып турар үезинде Тыва Республиканың Чазаа ыңдыг акцияларын Тыва Республиканың күрүне өңүзүңгө быжыглаар дугайында азы айыткан ажык акционерлиг ниитилелдерни ("алдын акцияларны") эргелеп башкаарына Тыва Республиканың киржири тускай эргени ажыглаар дугайында шийтпир хүлээп алган ыңдыг ажык акционерлиг ниитилелдерни кирир;

акциялары Тыва Республиканың күрүне өңүзүндө туруп турар ажык акционерлиг ниитилелдерге хамаарыштыр оларны канчаарын: ыңдыг акцияларның чамдызын азы шуптузунда садарын, айыткан ажык акционерлиг ниитилелдерни ("алдын акцияларны") эргелеп башкаарына киржир тускай эргелиг болуп кылдыр айыткан ажык акционерлиг ниитилелге хамаарыштыр ажыглаары-биле оларны шуптузун садарының аргаларын айтып тургаш, оларны быжыглаарын хоругдаар дугайында шийтпирни дараазында чылын хүлээп алыры көрдүнүп турар;

акциялары күрүне өңүзүндө бактаап кирип турар ажык акционерлиг ниитилелдерни, ажыл-агый ниитилелдеринин эге капиталдарына Тыва Республиканың салышкыны кылдыр дамчыдып бээр апаар;

акциялары Тыва Республиканың күрүне өңүзүндө бактаап кирип турар ажык акционерлиг ниитилелдеринин ыңдыг акцияларны садып алыр эргезин шыңзыдып турар, күрүнениң өрте-үнелиг саазыннарының ээлеринге дамчыдып берип болур.

Хуужудулганың программасына күрүне өңүзүн айыткан бүдүрүлгелеринин ажылдакчыларына бо Хоойлунуң 18

чүүлүнүн 8-ки пунктузунда айтып доктааткан чурум езугаар ону садып алыр эргелиг кылдыр арендага дамчыдып берип хуужудуп болур күрүнениң чаңгыс аай бүдүрүлгелеринин дугайында сан-медээлер кирген турар ужуруг.

Хуужудулга программасына Россия Федерациязының хамаатыларының чамдык бөлүктөрүнүн чийгелделерин доктаадып айтыр, күрүне өңүзүнүн хевирлеринин сан-даңзызын кирип болур.

4. Күрүне өңүзүнүн чамдык хевирлеринин саарылгазына хуужудулга дугайында Тыва Республиканың хоойлужудулгазы-биле айтып доктааткан кызыгаарлаашкынар бодунуң күжүн айыткан эт-хөреңги-биле дараазында бүгү-ле дугуржулгаларга күжүн хевээр арттырар.

5. Тыва Республиканың хоойлулары-биле болгаш оларның-биле дүүштүр хүлээп алгылааны Тыва Республиканың хоойлу-дүрүм талазы-биле нормативтиг актылары "Россия Федерациязында күрүне өңүзүн хуужударының дугайында болгаш муниципалитет өңү-хөреңгизин хуужударының үндезиннеринин дугайында" федералдыг хоойлуга база хуужудулганың программасына чөрүш-кек эвес болуп ужуруг.

6. Чамдык ажык акционерлиг ниитилелдерге хамаарыштыр Тыва Республиканың болгаш муниципалитет тургузууларының бүрүн эргелери

1. Экономиканы күрүнеден эргелеп башкаарын, Россия Федерациязының эргелерин база хоойлу езугаар эрге-ажыктарын камгалаар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаа, тус черниң бот-эргелеп органнары тус-тузунда күрүнениң база муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгелерин ажык акционерлиг ниитилелдер кылдыр эде тургузар, чок болза күрүне өңүзүндө туруп турар база муниципалитеттин ажык акционерлиг ниитилелдерин садар дугайында шийтпирни хүлээп алыр сорулга-биле айыткан бо ажык акционерлиг ниитилелдерге хамаарыштыр Тыва Республика биле муниципалитет тургузуушкуннары тус-тузунда айыткан ажык акционерлиг ниитилелдерни ("алдын акцияларны") эргелеп башкаарына киржир тускай эргени ажыглаар дугайында шийтпирни хүлээп ап болур.

Тускай эргени ("алдын акцияны") ажыглаар дугайында шийтпирни хүлээп алган, Тыва Республиканың Чазаа азы тус черниң бот-башкарылга органы ажык акционерлиг ниитилелдин директорлар Чөвүлелинге (хайгаарал чөвүлелинге) база ревизия комиссиязында Тыва Республиканың муниципалитет тургузууларының төлээлерин тус-тузунда томуйлаар.

Аңаа хамаарыштыр тускай эргени ("алдын акцияны") ажыглаар дугайында шийтпирни хүлээп алган ажык акционерлиг ниитилел акционерлеринин ниити хуралын эрттирер хуусааларының база саналдап турар хүн айтырынының дугайында Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле доктаадып айыткан чурум езугаар Тыва Республиканың база муниципалитет тургузууларының төлээлеринге дыңнадыр хүлээлгелиг.

Тыва Республиканың муниципалитет тургузууларының төлээлери акционерлеринин ниити чыл хуралының хүн айтырынына саналдарын кирир болгаш акционерлеринин ээлчег чок ниити хуралдарын чылдырарын негээр эргелиг.

Тыва Республиканың муниципалитет тургузууларының төлээлери акционерлеринин ниити хуралына киржир, а ол ышкаш акционерлеринин ниити хуралы шийтпирлерни хүлээп ап турда:

ажык акционерлиг ниитилелдин уставына өскерилгелер болгаш немелделер кирир дугайында азы ажык акционер ниитилелдин уставын — чаа эдилге-биле бадылаар дугайында;

ажык акционерлиг ниитилелди эде организастаар дугайында;

ажык акционерлиг ниитилелди дүжүрер, ону дүжүрер комиссияны (Уланчыгы 4—8-ки арынарда).

томуйлаар дугайында база түр безерек када азы шуут төнчүзү баланстарны бадылаар дугайында;

ажык акционерлиг ниитилелдин эге капиталын өскерттир дугайында;

"Акционер ниитилелдер дугайында" Федералдыг хоойлунун X база XI эгелеринде айыткан улуг-улуг дугуржугаларны болгаш ону чарарына сонургалдыг ажык акционерлиг ниитилелдерни дугуржугаларын чарар дугайында шийтирни хүлээп ап турда, ону күш чок болдурар эргелиг.

Тыва Республиканың муниципалитет тургузугларының төлээлери ажык акционерлиг ниитилелдерниң бүгү-ле документтери-биле таныжар болгаш албан-ажыл база коммерция чажыдын чарлап таратканы дээш харысалгага онаажыр.

Тыва Республиканың муниципалитет тургузугларының төлээлери ажык акционерлиг ниитилелдин өртек-үнелиг саазыннарының даңзызын тудуп ээлеп турарлардан ажык акционер ниитилелдин өртек-үнелиг саазыннарының бүрүткеткен элдериниң адынын (албан чериниң адынын), аңаа хамааржыр өртек-үнелиг саазыннарының санының, бөлүүнүң (хевириниң) база дорт өртээнин дугайында сан-медээлери алыр эргелиг.

Тыва Республиканың муниципалитет тургузугларының төлээлери ажык акционерлиг ниитилелдин директорлар Чөвүлелиниң (хайгааракчы чөвүлелдин) кежигүнүгө, ажык акционерлиг ниитилелдин ниити күүсекчи органының (баштаар чериниң дирекциязынын) кежигүнүгө, а ол ышкаш организацияның баштаар черинге (эргелекчизинге) карылгаларны "Акционер ниитилелдер дугайында" Федералдыг хоойлунун 71 чүүлүнүн 2-ги пунктузу-биле дүүштүр эгидип бээр дугайында негелде-биле судка хомудал кирир эргелиг.

Тыва Республиканың муниципалитет тургузугларының төлээлери ажык акционерлиг ниитилелдин директорлар Чөвүлелиниң (хайгааракчы чөвүлелдин) кежигүннери болуп турар. Директорлар чөвүлелинде (хайгааракчы чөвүлелде) Тыва Республиканың муниципалитет тургузугларының төлээлери ээлеп турар черлерин директорлар Чөвүлелиниң (хайгааракчылар чөвүлелиниң) кежигүннери соңгуп турар үеде барымдаалавас.

Тыва Республиканың база муниципалитет тургузугларының төлээлери — директорлар Чөвүлелиниң (хайгаарал чөвүлелиниң) кежигүннери — Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле көрдүнгөн эргелерлиг болгаш хүлээлгелерлиг болуп.

2. Тускай эргениң ("алдын акцияны") күжүн соксадыр дугайында шийтирни Тыва Республиканың Чазаа азы тускай эргени ("алдын акцияны") ажыглаар дугайында шийтирни хүлээп алгылаан, тус черниң бот-башкарлыг органнары хүлээп алыр. Тускай шийтир ("алдын акция") ону соксадыр дугайында шийтирни хүлээп алгыжеге чедир күштүг болуп.

3. Ажык акционерлиг ниитилелдин акцияларын күрүне азы муниципалитет өнчүзүгө быжыглаарын база ооң тускай эргезинге ("алдын акцияга") хамаарыштыр хары угда ажыглаарын болдурбас.

4. Айыткан эргени ажыглаар дугайында аңаа хамаарыштыр шийтир хүлээп алдынган тускай эргени ("алдын акцияны") ажык акционер ниитилелдин акциязынга солуп болбас.

5. Тыва Республиканың муниципалитет тургузугларының төлээлери кылдыр бодунуң ажыл-чорудулгазын Тыва Республиканың Чазааның бадылааны дүрүмгө үндезилеп боттандырып турар, күрүне база муниципалитет албан-хаакчыттарын тус-тузунда томуйлап болуп.

6 чүүл. Акциялары күрүне азы муниципалитет өнчүзүндө быжыглаттыгган ажык акционерлиг ниитилелдерге Тыва Республиканың азы муниципалитет тургузугларының эрге-ажыктарын төлээлери

1. Экономиканы күрүнеден эргелеп башкаарын, хамааттыларын эргелерин болгаш хоойлу-дүрүм езугаар эрге-ажыктарын хандырап сорулга-биле күрүнең база муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгелерин ажык акционерлиг ниитилелдер кылдыр эде тургузуп турда, чок болза ажык акционерлиг ниитилелдерниң күрүне болгаш муниципалитет өнчүзүндө бактаап турар акцияларын садар

дугайында шийтирлерни хүлээп ап турар үеде Тыва Республиканың Чазаа, тус черниң бот-эргелел органнары айыткан ажык акционер ниитилелдерниң акцияларын күрүне азы муниципалитет өнчүзүгө быжыглаар дугайында шийтирни хүлээп ап болуп.

Ажык акционерлиг ниитилелдин акцияларының 100 хуузун күрүне азы муниципалитет өнчүзү кылдыр быжыглап турар үеде ниитилелдин эргелелиниң дээди органының — акционерлерниң ниити хуралының бүрүн эргелерин акцияларын хамаарышкан өнчү элдериниң өмүнээзинден күрүне (муниципалитет) өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле орган боттандырап. Тыва Республиканың акционер болуп туржун Тыва Республиканың Чазааның тодаратып айтыры күүсекчи эрге-чагырганың органнары хевирлеп тургузар. Ажык акционерлиг ниитилелди эргелеп башкаарының дээди органының хүлээп ап турар шийтирлерин "Акционер ниитилелдер дугайында" Федералдыг хоойлунун 89 чүүлү-биле дүүштүр кадагалап шыгжаар ужерлуг протоколдан тургузар. Акционерлерниң ниити хуралын белеткээриниң болгаш эрттирериниң айыткан Федералдыг хоойлу-биле көргени чурумун ажыглавас.

Ажык акционерлиг ниитилелдин директорлар Чөвүлелиниң (хайгаарал чөвүлелиниң) кежигүннери директорлар Чөвүлелиниң (хайгаарал чөвүлелиниң) кайы-даа кежигүнүнүң (бүгү кежигүннериң) бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксадып болуп эргелиг, күрүне (муниципалитет) өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле хамаарышкан орган бир чыл хуусаада томуйлаар. Бир эвес ниитилелдин уставы-биле бо айтырыгларны шийтирлээрин ажык акционерлиг ниитилелдин директорлар Чөвүлелиниң (хайгаарал чөвүлелиниң) эргезинге хамаарыштырбаан болза, ажык акционерлиг ниитилелдин күүсекчи органнарын күрүне (муниципалитет) өнчү-хөреңгизин эргелеп башкаар талазы-биле органың шийтир-биле тургузар болгаш оларның бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксадып болуп.

"Акционер ниитилелдер дугайында" Федералдыг хоойлу-биле көрдүнгөн дүрүмнөр езугаар күрүне азы муниципалитет өнчүзүндө мурнунда быжыглаттыгган акцияларның ниити санындан (100 хуузундан) акцияларның ийи база оон-даа хөй хуузун хавырган үезинден бээр акционерлерниң ниити хуралын чыылдырап, эрттирер болгаш шийтирлерни хүлээп алыр.

2. Тыва Республиканың Чазаа, ооң бүрүн эрге берип төлээлеткен күүсекчи эрге-чагырга органнары, тус черниң бот-эргелел органнары акционерлерниң ниити хуралының хун айтырынга саналдарны доктааттыгган чурум-биле кирир, директорлар Чөвүлелинге (хайгааракчы чөвүлелинге), ревизия комиссиязынга, а ол ышкаш бир эвес ооң уставы-биле ол айтырыгны шийтирлээрин ниити хуралдың эргезинге хамаарыштырган болза, ажык акционерлиг ниитилелдин күүсекчи органнарынче кордакчыларны депшидер болгаш Тыва Республиканың база муниципалитет тургузугларының тус-тузунда өнчүзүндө турар акциялары-биле акционер ниитилелдерниң ниити бадылаары-биле төлээлериномуйлаар.

Бир эвес төлээлериң бүрүн эргелеринде депшиткен кордакчы дээш бадылаар бадылаашкынарның санын айытпаан болза, ынчан ажык акционерлиг ниитилелдин директорлар Чөвүлелиниң база ревизия комиссиязының кежигүннери соңгуурда, Тыва Республиканың муниципалитет тургузуунуң төлээлери директорлар Чөвүлелинге (хайгаарал чөвүлелинге) Тыва Республиканың муниципалитет тургузуунуң депшиткени кордакчыларның хөй-ле санын соңгуурун хандырап дээш тус-тузунда бадылаар ужерлуг.

3. Тыва Республиканың муниципалитет тургузугларының бүрүн эргелиг органнарының депшиткелээни кордакчыларының аразындан ажык акционерлиг ниитилелдин директорлар Чөвүлелиниң (хайгаарал чөвүлелиниң) составынга доктааткан чурум-биле соңгуткан улус ниитилелдин директорлар Чөвүлелинге (хайгаарал чөвүлелинге) шуут Тыва Республиканы, муниципалитет тургузугларын төлээлээр ужерлуг.

Ажык акционер ниитилелиниң директорлар Чөвүлелинде (хайгаарал

чөвүлелинде) Тыва Республиканың муниципалитет тургузугларының эрге-ажыктарының төлээлекчилери директорлар Чөвүлелинге (хайгаарал чөвүлелинге) чугаалажып турар айтырыглар талазы-биле, ооң иштинде ниитилелдин күүсекчи органнарының персоналдыг составының талазы-биле (бир эвес ол айтырыгны директорлар Чөвүлелиниң (хайгаарал чөвүлелиниң) эргезинге уставы-биле хамаарыштырбаан болза, бодунуң канчаар бадылаарын Тыва Республиканың Чазааның доктаадып айытканы чурум езугаар бижимел-биле дугуржуп алыр.

Ажык акционер ниитилелиниң директорлар Чөвүлелинде (хайгаарал чөвүлелинде) Тыва Республиканың муниципалитет тургузугларының күрүне азы муниципалитет албан-хаакчыттары болуп турар төлээлери ниитилелдерге акша шаңналдары азы өске-даа хевирлиг шаңналдар алыр, а ол ышкаш боттарының хүлээлгелерин күүседирде чарыгдалдарын айыткан ниитилелдерниң база үш дугаар улустуң күсели-биле дуглап төлээр эргези чок.

Тыва Республиканың Чазаа, тус черниң бот-эргелел органнары боттарының депшиткен кордакчыларының аразындан соңгааны база күрүнең азы муниципалитеттиң чогуур эрге-ажыктарын төлээп турар директорлар Чөвүлелиниң (хайгаарал чөвүлелиниң) кежигүнүн кайы-даа үеде солуп кааптар эргелиг.

Акцияларының 25-тен хөй хуузу күрүне азы муниципалитет өнчүзүндө быжыглаттыгган ажык акционерлиг ниитилелдин чаңгыс аай күүсекчи органы ниитилелдин эге капиталында салган акцияларны хавырап, ол ышкаш ук ниитилелдин эге капиталын эгелеп тургузуп турар күрүне (муниципалитет) өнчүзүн эргелеп башкарып турар органың бижимел чөпшээрели чокка, оларны хавырап азы бүзүредилге органыга дамчыдып бээр эргези чок. Ша кылдыг бижимел чөпшээрел чокка кылган чөпшээрелиге күш чок.

Күрүне азы муниципалитет бүдүрүлгелерин хуужудуп турда, тургускан ажык акционерлиг ниитилелдерниң эрге-хоойлу талазы-биле дүрүмнериң бо пункт-биле көрдүнгөн онзагай чүүлдери ниитилелге хамаарыштыр хуужудулганың хуусаазы төнүжеге чедир азы кажан күрүнеге азы муниципалитет тургузуунга хамааржыр акцияларның саны оларның ниити санының 25 хуузундан көвүдөс болуп турар үеде чедир күштүг болуп артар.

4. Ажык акционерлиг ниитилелдерниң эргелел органнарында Тыва Республиканың муниципалитет тургузугларының төлээлери ажык акционер ниитилелдерге акша шаңналдарын азы өске-даа хевирлиг шаңналдар алыр, а ол ышкаш боттарының хүлээлгелерин күүседип турар үеде чарыгдалдарын айыткан ажык ниитилелдерниң база үшкү кижилерниң күсели-биле дуглап төлээр эргези чок.

7 чүүл. Күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле күрүне органы

1. Тыва Республиканың күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле күрүне органы болза, Тыва Республиканың Күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле күрүне комитеди болуп.

Тыва Республиканың Күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Тыва Республиканың Чазаа кежигүнү болуп болгаш ооң хүлээлгелери калбарган тудум, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы бооп болуп.

Тыва Республиканың Күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле күрүне комитединиң дугайында Дүрүмнү Тыва Республиканың Чазаа бадылаар.

Тыва Республиканың Күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле күрүне комитединге Россия Федерациязының күрүне өнчүзүнүң яамызының девискээр талазы-биле агентилелиниң бүрүн эргелерин берип каап болуп. Бо таварылгада Тыва Республиканың Күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле күрүне комитеди Россия Федерациязының Чазааның бадылаары, Россия Федерациязының Күрүне өнчүзүнүң яамызының девискээр агентилелиниң дугайында Дүрүм-биле дүүштүр федералдыг өнчүң эргелеп башкаар болгаш баш билир талазы-биле бодунуң ажыл-чорудулгазын боттандырап.

2. Күрүне өнчүзүн хуужудар талазы-биле күрүнең чаңгыс аай политиказын боттандырап-биле Тыва Республиканың

Күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле күрүне комитеди:

күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар болгаш баш билир талазы-биле Тыва Республиканың хамаарышкан күрүне органнарының ажыл-чорудулгазын уштап башкаар;

бодунуң эргезиниң хемчээли-биле бо Хоойлу-биле, хуужудулганың программасы-биле, федералдыг өске-даа хоойлулар болгаш Тыва Республиканың хоойлулары-биле күрүне өнчүзүн хуужударының чорудушкунун таарыштыр нормативтиг актыларны ажылдап кылыр болгаш парлап үндүрер, эрге-хоойлу талазы-биле айыткан нормативтиг актыларның күүселдезин контролдаар, оларга өскерилгелерни болгаш немелделерни кирир, а ол ышкаш хуужудулга дугайында Россия Федерациязының база Тыва Республиканың хоойлужудулгазын ажыглаар дугайында тайылбырны бээр; чогуур күүсекчи органнар-биле кады Тыва Республиканың Чазаанга хуужудулга программаның төлөвилелин кирир; хуужудулга программаның күүселдезин органиастаар болгаш контролдаар;

бодунуң эргези-биле дүүштүр күрүне өнчүзүн хуужудар дугайында шийтирни хүлээп алыр болгаш бо Хоойлу-биле доктааткан чуруму-биле күрүне өнчүзүн садар;

бо Хоойлу-биле, федералдыг өске-даа хоойлулар-биле, Тыва Республиканың хоойлулары-биле доктааткан чурум-биле күрүнең чаңгыс аай бүдүрүлгелерин ажык акционерлиг ниитилелдер кылдыр эде тургузар;

Тыва Республиканың өмүнээзинден хуужудулга үезинде тургузуп турары, ажык акционерлиг ниитилелдерниң эге тургузукчузу болуп;

акциялары (эге капиталда үлүг-хуузу) Тыва Республиканың күрүне өнчүзүндө туруп турар ажыл-агый ниитилелдериниң акционериниң (киржикчизиниң) эргезин Тыва Республиканың өмүнээзинден боттандырап;

күрүне өнчүзүн хуужудар талазы-биле комиссияны тургузар;

күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле федералдыг органың даалгазы езугаар федералдыг өнчүнү хуужудар талазы-биле чамдык бүрүн эргелерни боттандырап эргелиг;

Тыва Республиканың девискээринде туруп турар федералдыг өнчү-хөреңгиниң объектилерин хуужудар талазы-биле федералдыг органың тургузуп турары комиссияларже боттарының төлээлери чорудар эргелиг;

Россия Федерациязының Чазааның доктаатканы чурум-биле Тыва Республиканың күрүне өнчүзүнүң база Тыва Республиканың девискээринде туруп турар федералдыг өнчүнүң учедун органиастаар.

3. Тыва Республиканың Күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле Күрүне комитеди бо Хоойлу-биле база күрүнең өске-даа органнары-биле, а ол ышкаш хуу улустуң база юридиктиг эргелиг албан черлериниң тодаратып айытканы, боттарының бүрүн эргелерин өскелерге төлээледир эргези чок.

4. Тыва Республиканың Күрүне өнчүзүн эргелеп башкаар талазы-биле күрүне комитеди Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнары-биле база тус черниң бот-эргелел органнары-биле кады федералдыг өнчү-хөреңгини, Тыва Республиканың күрүне өнчү-хөреңгизин база муниципалитет өнчү-хөреңгизин аңгылаар дугайында саналдарны белеткээр.

Күрүнең өнчү-хөреңгизин аңгылаар дугайында шийтирни федералдыг хоойлулар-биле база Россия Федерациязының хоойлу-дүрүмнери болгаш өске-даа нормативтиг актылары-биле, Тыва Республиканың хоойлулары-биле база хоойлу-дүрүм талазы-биле нормативтиг өске-даа актылары-биле дүүштүр хүлээп алдынган чурум езугаар хүлээп алыр.

5. Муниципалитет тургузугларының уставтары-биле дүүштүр тус черниң бот-эргелелиниң төлээлекчи органнарының шийтир-биле муниципалитет өнчүзүн эргелеп башкаарының талазы-биле органнары тургузуп болуп.

8 чүүл. Күрүне болгаш муниципалитет өнчүзүнүң садып алыкчылары

1. Күрүне болгаш муниципалитет өнчүзүн хуужудуп турар үеде күрүнең база муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгелери, күрүне бүдүрүлгелери,

күрүнениң болгаш муниципалитеттин албан черлери, а ол ышкаш эге капиталында Россия Федерациязының, Тыва Республиканың база муниципалитет тургузугларының үлүг-хуузу 25 хуудан ажып турар юридиктиг эргелиг албан черлери (моон ыңай - садып алыкчылар дээ) ыңдыг өңчү-хөреңгиниң садып алыкчылары бооп болбас.

2. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн садып алырынга бодунуң эргезин бадыткап көргүзөр эргени садып алыкчыларга бээр;

Бир эвес соонда барып, күрүне азы муниципалитет өңчүзүн садып турар үеде, садып алыкчы хоойлу езугаар ону садып алыр эргези чок турган деп билдине берген болза, күрүне азы муниципалитет өңчүзүн хуужутканының дугуржулганын Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле дүүштүр ону күш чок деп санаар.

3. Садып алыкчыларның кирип кээри документилериниң ат-даңзызын база оларны киририниң чурумун Тыва Республиканың Чазаа доктаадып айтыр. Юридиктиг эргелиг албан черлери — садып алыкчылар доктаатынган чурум езугаар боттарының бадылааны эге тургузукчу материалдарын база ажил-чорудулганың сөөлгү үш чылда баланс отчеттарын, а ол ышкаш үндүрүг инспекцияларының шынзылгаларын кирип кээри ыяап-ла албан болур.

Юридиктиг эргелиг албан черлери — садып алыкчылар садып алыр — садар дугуржулгаларны федералдыг хоойлу-биле доктааткан ажил телебириниң эң кудуку кемчээлдериниң он мундан хөй кемчээли-биле кылган база садып алыкчыларны федералдыг хоойлу-биле доктааткан ажил телебириниң эң кудуку кемчээлдериниң ийи мундан хөй кемчээли-биле кылган таварылгада, үндүрүг инспекциязының шынзылгаларын кирир.

9 чүүл. Күрүне өңчүзүн садар албан черлери

1. Тыва Республиканың күрүне өңчүзүн Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитеди садар.

2. Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитединиң ажил-чорудулгазынга үндүрүг онаавас.

3. Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитеди бодунуң эргезиниң кемчээли-биле:

оларны саткан үезинге чедир Тыва Республикага хамааржыр хуужудулга объектилерин Тыва Республиканың өмүнээзинден ээлээр;

хуужудулга объектилерин Тыва Республиканың өмүнээзинден садар;

Тыва Республиканың Чазаның даалгазынга үндөзүлгө, ажил-агый ниитилелдериниң эге тургузукчузу болур; күрүне өңчүзүн хуужутканының түннелинде алган акша-хөреңгилерин шимчээшкениниң дугайында статистиктиг болгаш бухгалтерия отчетун кылып чорудар;

Россия Федерациязының база Тыва Республиканың хоойлужудулгазы-биле доктааткан чурум-биле Тыва Республикага хамааржыр ажил-агый объектилериниң хуужудар уjurлуг акцияларының (эге капиталда үлүг-хууларының) учедун, а ол ышкаш садып алыкчыларның күрүне өңчүзүн садып алыр-садарының керээлери-биле тодарадып айткан хүлээлгелериниң учедун чорудар;

күрүне өңчүзүн хуужутканының түннелинде алган акша-хөреңгилерни хуужудулга программасы-биле доктаадып айткан нормативтер-биле дүүштүр алыр болгаш шилчидер;

Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитеди акционерниң (киржикчинин) бүрүн эргезин боттандырып турары, ажил-агый ниитилелдериниң акцияларының эге капиталында үлүг-хууларының талазы-биле дивидендлерини шилчидерин база еске-даа орулгаларны хандыра талазы-биле кемчеглерни боттандырап хүлээлгелерни күүседир.

4. Хуужудулга үезинде тургускан Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитединиң ээзи болуп турар ажык акционер ниитилелди садар уjurлуг акцияларның аразында акционерлерниң ниити хуралдарына акцияларның 25-тен эвээш эвес хуузу, кадар айткан акционерлиг ниитилелдин акцияларының ниити санындан база бир акция бадылаар

эргелиг болур. Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитединиң ээзи болуп турар, айткан ажык акционерлиг ниитилелдин өске акциялары (Тыва Республиканың күрүне өңчү-хөреңгинде быжыглаттынганнарындан азы ("алдын акциядан" өскелери), оларның санындан хамаарылга чокка, бо Хойлу-биле дүүштүр бадылаар эргези чок болур болгаш ниити хуралдарга келген улустун санын тодарадырда база бадылаашкынарны санаарда ону барымдаалавас.

Тыва Республиканың күрүне өңчүзүн садар улустун ажил-чорудулгазының чурумун Россия Федерациязының Хамааты кодекизи-биле, федералдыг өске-даа хоойлулары-биле, а ол ышкаш Тыва Республиканың хоойлулары болгаш нормативтиг өске-даа хоойлу-дүрүм актылары-биле доктаадып айтыр.

5. Тус черниң бот-башкарылга органны муниципалитет өңчүзүн садар улусту боду томуйлаар.

10 чүүл. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужудуп турар үеде телебирниң акша-хөреңгилери

1. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужудуп турар үеде телебирниң хоойлу езугаар акша-хөреңгизин Россия Федерациязының рубль акшазы (валютазы) болур деп санаар.

2. Күрүне база муниципалитет өңчүзүн хуужудуп турар үеде федералдыг хоойлужудулга-биле доктааткан таварылгада база чурум езугаар телебирниң акша-хөреңгизин Россия Федерациязының база Тыва Республиканың өре талазы-биле тускай сорулгалыг хүлээлгелерин база хүлээп көрүп болур.

11 чүүл. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужутканының түннелинде алган акша-хөреңгилерни хуваары

1. Күрүне өңчүзүн хуужутканының түннелинде алган акша-хөреңгилерни Хуужудулганың республика программасының доктаадып айтканы чурум-биле база нормативтер-биле дүүштүр хуваар болгаш аңаа үндүрүг онаавас. Күрүне азы муниципалитет өңчүзүн хуужутканының түннелинде алган акша-хөреңгилерни тус-тузунда федералдыг бюджетче, Тыва Республиканың бюджетинче, тус черниң бюджеттеринче шилчидер болгаш олар ыяап-ла шилчидер телебирлер болур.

2. Муниципалитет өңчүзүн хуужутканының түннелинде алган акша-хөреңгилерни тус черниң бот-эргелеп органнының төлээлекчи органнының шийтирлери-биле дүүштүр хуваар.

3. Ай бүрүзүнүн бирээден он бешке чедир күрүне база муниципалитет өңчүзүн хуужутканының түннелинде алган акша-хөреңгилерни ол айның чээрби бештин хүнүнден орайтатпайн, тус-тузунда федералдыг бюджетче, Тыва Республиканың бюджетинче, тус чер бюджеттеринче шилчиткен турар уjurлуг.

Ай бүрүзүнүн он алдыдан үжен бирге чедир күрүне база муниципалитет өңчүзүн хуужутканының түннелинде алган акша-хөреңгилерни ол айның дараазында айның тостун хүнүнден орайтатпайн, тус-тузунда федералдыг бюджетче, Тыва Республиканың бюджетинче, тус чер бюджеттеринче шилчиткен турар уjurлуг.

4. Күрүне өңчүзүн хуужутканының түннелинде алган акша-хөреңгилерни өй-шаанда шилчитпээн таварылгада, үндүрүлгелерни чыыр талазы-биле ажил-чорудулганы углап башкара база таарыштыра эргелиг болуп турар Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының органы айткан ол акша-хөреңгилерни Тыва Республиканың күрүне өңчүзүн садар улустун саннарындан маргылдаа чокка үндүр бижиир эргелиг.

5. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужутканының түннелинде алган акша-хөреңгилерни тус-тузунда федералдыг бюджетче, Тыва Республиканың бюджетинче, тус чер бюджеттеринче өй-шаанда шилчитпээни дээш күрүне өңчүзүн садар улус база муниципалитет өңчүзүн садар улус (моон ыңай — өңчү садыкчылары дээн) төлээр хуусаазын узатканы хүн бүрүзү дээш хамаарышкан бюджеттериниң мурнунга өңчү ээлериниң акша-хөреңги төлээр хүлээлгелерин күүседир ай-хүнүнде күштүг бооп турары, Россия Федерациязының Төп банкызының чээлилер бээринге доктаадып айткан хуузуунун бир кезээ кемчээли-биле хөө төлээр.

II эге. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужударының чуруму болгаш ону чорударының аргалары

12 чүүл. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужудары-биле санал кириери

1. Күрүне база муниципалитет өңчүзүн хуужудар талазы-биле саналды Тыва Республиканың Чазандан, Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитединден, тус черниң бот-эргелеп органнындан, хуу улустан база юридиктиг эргелиг албан черлеринден кирип болур.

2. Күрүне өңчүзүн хуужудар кылдыр чагыгны Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитединге база муниципалитет өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле органнырга дорт кириер.

13 чүүл. Күрүне өңчүзүн хуужудар дугайында шийтирлерни хүлээп алырын чуруму

1. Күрүне өңчүзүн хуужударына чагыглары Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитеди оларны алган хүнүнде-ле бүрүткээр.

2. Бир эвес Хуужудулганың республика программасы-биле дүүштүр хуужудулганың объектин Тыва Республиканың Чазаның хуужудулга болуру таварылгада, Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитеди хуужудар дугайында саналды айткан объектини ону хуужударының чогумчалыгын үндөзүлгө, ыңдыг объектини хуужударының аргазын болгаш хуусаазын айттып, ажык акционерлиг ниитилелдин акцияларын күрүне өңчүзүнге быжыгларының азы тускай эргени ("алдын акцияны") ажыгларының эргежок чугулазын үндөзүлгө тургаш, Тыва Республиканың Чазаның кириер.

3. Бир эвес Хуужудулганың республика программасы-биле дүүштүр хуужудар объектини Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитединиң чогуур адырлар яамылары-биле дугуржуп чөпшээрешкени шийтири-биле хуужудулга болур таварылгада, айткан объектини хуужудар дугайында азы хуужударындан ойталаар дугайында шийтири Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитеди күрүне өңчүзүн хуужудары-биле чагыглары бүрүткээн хүнүнден бээр бир ай хуусаада хүлээп алыр.

4. Ындыг объектини хуужудар дугайында азы ону хуужударындан ойталаар дугайында шийтири чагыг кириген улуска бижимел-биле айткан шийтирни хүлээп алган үезинден бээр үш хонук хуусаада чорудуп бээр.

5. Бо чүүлдүн 2-ги база 3-кү пунктуларында айткан күрүне өңчүзүн хуужудар дугайында шийтири долгандыр турар хүрээлелди камгалаарын хандырып турар адырлар аайы-биле яамылар болгаш органныр-биле дугуржуп тургаш, хуужудар объектинин Тыва Республиканың амыдырал-чуртталгазын хандырырга уjur-дузазын барымдаалап тургаш база Тыва Республиканың экономиктиг эрге-ажыктарын, хуужудар объектинин адырлар аайы-биле онзагай чүүлдерин, бир эвес айткан бүдүрүлгелер коорайлар тудуунга киржи хамаарылгалыг азы девискээрниң социал-экономиктиг байдалына улуг саналдарны чедирип турар болза, күрүнениң ажык акционер ниитилелдери кылдыр эде тургузуп турары бүдүрүлгелерин ажилдакчыларының ниити хуралдарының, тергилделге удур политика талазы-биле республика органнының, тус черниң бот-башкарылга органнының шийтирлерин барымдаалап тургаш, Тыва Республиканың Чазаның азы Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитеди хүлээп алыр.

6. Тыва Республиканың Чазаның, Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитеди күрүне өңчүзүн хуужудар кылдыр чагыглары чугаалажып көрүп турар үеде, күрүне өңчүзүн хуужударындан ойталаар дугайында азы ону хуужудар дугайында шийтирни хүлээп ал болур.

7. Күрүне өңчүзүн: күрүне өңчүзүн хуужударын, оон иштинде, бир эвес айткан өңчүзүн хамааты саарылгадан хураап алган азы

хамааты саарылгазынга кызыгаарлаттынган таварылгада хоругдап каан;

күрүне өңчүзүн хуужудар дээн чагыгда айткан өңчү күрүнениң өңчү-хөреңгизинге хамаарышпас;

күрүне өңчүзүн хуужудар дээш чагыгда айткан өңчү федералдыг өске-даа хоойлулар-биле болгаш Тыва Республиканың хоойлулары-биле дүүштүр хавырар дээн таварылгаларда, хуужударындан ойталап каалтып болур.

Күрүне өңчүзүн хуужударындан ойталаар дугайында шийтирни хүлээп алган таварылгада, чагыг кириген улуска ыңдыг шийтирнин ужурун тайылбырлап тургаш; бижимел-биле харылап бээр.

8. Күрүне өңчүзүн хуужудар дугайында шийтирни хүлээп алган таварылгада Тыва Республиканың Чазаның күрүне өңчүзүндө тургускан ажык акционер ниитилелдин акцияларын Тыва Республиканың күрүне хөреңгизинге быжыглаар дугайында шийтирни хүлээп ал болур.

Хуужудулга дугайында республика программасы-биле дүүштүр Тыва Республиканың Чазаның тускай эргени ("алдын акцияны") ажыглап тургаш, күрүне өңчүзүн хуужудар дугайында шийтирни хүлээп ал болур.

9. Күрүне өңчүзүн хуужудар дугайында шийтирни хүлээп алган таварылгада Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитеди хуужудулга талазы-биле комиссияны тургузар болгаш ыңдыг өңчүзүн хуужудар дугайында шийтирни хүлээп алган хүнүнден бээр алды айдан ашпас уjurлуг, хуужудулга планын белеткээринге хуусаазын доктаадыр.

Хуужудулганың планын белеткээринин хуусаазын Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитединиң шийтири-биле бир чылдан хөй эвес кылдыр узадып каап болур.

10. Хуужудулга талазы-биле комиссияны составына өңчү-хөреңгини эргелеп башкара талазы-биле чогуур органнырны, саң-хөө органнырны, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының хамаарышкан органнырның төлээлери, эргежок чугула таварылгада тергилделге удур политика талазы-биле республика органнының төлээлери, а ол ышкаш бо Хоойлу-биле дүүштүр өске-даа улус бактаап кирип болур.

Хуужудулга талазы-биле комиссия ажылынга эксперттерни, а ол ышкаш аудитор, сүме бээр, өрте-үне тургузар болгаш өске-даа организацияларны кириштирип болур эргелиг.

11. Хуужудулганың планынга хуужудулга объектинин садарының аргазын, ону садарының хуусааларын болгаш негелделерин, а ол ышкаш хуужудар объектинин эге өртээн тодарадып айтыр. Хуужудулга планын өңчүзүн эргелеп башкара талазы-биле хамаарышкан органныр бадылаар. Хуужудулга планының чагыгы аай майын Россия Федерациязының Чазаның бадылаар.

14 чүүл. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужударының аргалары

1. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужударда хуужудулганың дараазында аргалары:

күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн аукционга садар, оон иштинде хуужудулга үезинде тургускан ажык акционерлиг ниитилелдериниң акцияларын тускайжыткан аукционнарга садар; күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн инвестиция база (азы) социал негелделери-биле коммерция мөөрейлеринге садар;

хуужудулга үезинде тургускан ажык акционерлиг ниитилелдериниң акцияларын оларның ажилдакчылары садар; күрүне база муниципалитет өңчүзүн садып алыр;

акцияларының 100 хуузу күрүне азы муниципалитет өңчү-хөреңгизинде туруп турар күрүнениң болгаш муниципалитеттин чагыс аай бүдүрүлгелерин ажык акционерлиг ниитилелдер кылдыр эде организастаар;

күрүне азы муниципалитет өңчүзүн ажил-агый ниитилелдериниң эге капиталга шыгжамгыры кылдыр салыр; күрүне азы муниципалитет өңчү-хөреңгизинге туруп турар, хуужудулга үезинде тургустунган ажык акционерлиг ниитилелдериниң акцияларын ыңдыг акцияларны садып алыр эргезин шыңзыдып турар, күрүнениң азы муниципалитеттин өрте-үнелиг саазынарының эдилекчилеринге хавырып бээр аргаларны ажыглаар.

2. Эт-хөрөңги комплекзи болур бүдүрүлгени азы акциялары айтыккан ниитилелдин эге капиталының 50 хуузу ачып турар, хуужудулга үезинде тургустунган ажык акционер ниитилелдин акцияларын бо Хоойлунун 19 чүүлү-биле дүүштүр инвестиция болгаш (азы) социал негелделери-биле чүглге коммерция мөөрейлеринге садар.

3. Россия Федерациязының, Тыва Республиканың азы муниципалитет тургузууларының иштиги болгаш даштыкы өре хүлээлгелериниң күсели-биле кириер күрүне азы муниципалитет өңчүзүңге эт-хөрөңги алып, а ол ышкаш күрүне азы муниципалитет өңчүзүңге өске өңчүге (акша-хөрөңгиге, барааннарга болгаш ачы-дузаларга), бо Хоойлунун 22 чүүлүнде көрдүнгөн таварылгалардан аңгыда, солурун чөпшээрес.

4. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүң хуужударының аргазын тодарып турар үеде хуужудулга талазы-биле комиссия:

күрүне азы муниципалитет өңчүзүң хуужудар кылдыр өңчү-хөрөңги эргелеп башкара талазы-биле хамаарышкан органнарга берген чагыларда кирген саналдарны;

хуужудар объектилерниң адырлар аайы-биле онзагай чүүлдерин база девискээрге оларның социал-экономика-тиг ужур-дузанын;

хуужудар объектилерниң рынокка өртөк-үнезин өөренип көөр.

5. Күрүне өңчүзүң хуужударының аргазының дугайында шийтирни бо Хоойлунун 13 чүүлүнде көрдүнгөн чурум-биле Тыва Республиканың Чазаа, эт-хөрөңгини эргелеп башкара талазы-биле хамаарышкан органнар хүлээп алып.

15 чүүл. Хуужудар объектилерниң эге баштайгы өртөөн тодарырының чуруму

1. Хуужудар объектилерниң эге баштайгы өртөөн тодарырының чурумун хуужудулга программазы-биле доктаадып айтыр.

2. Өңчүңү садар улус рыноктуң туруп келир байдалын өөренип көрүп тургаш, хуужудулга объектилериниң эге баштайгы өртөөн өскерттир дугайында шийтирни хүлээп ап болур эргелиг. Өңчүңү садар улус хуужудулга объектилериниң эге баштайгы өртөөн айтыккан объектилерни хуужударының планнарын бадылаан, өңчүңү эргелеп башкара талазы-биле чогуур органнар-биле чөпшээржилге чокка, 10 хуудан көвүдедип болбас.

16 чүүл. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүң хуужудар дугайында медээ

1. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүң садар дугайында медээ чарлалды эт-хөрөңгини садар улус албан езузунун медээ чарлал бюллетеньнеринге база массалыг информацияның өске-даа чөпшээржилге айтыккан өңчүңү садар хүнүңге чедир 45 хонуктан эвээш эвес үеде ыяап-ла парлаан турар. Муниципалитет өңчүзүң хуужудуп турар үеде тус черниң бот-эргелел органнары шак ыңдыг медээни парлаарының бир айдан эвээш болур ужурлуг эң-не кыска хуусаазын доктаадып каап болур.

2. Хуужудулга объектилерин садып турар үеде медээ чарлал кылдыр ыяап-ла парлаан ужурлуг сан-медээлерниң даңзызын Россия Федерациязының Чазаа доктаадып айтыр.

3. Хуужудулга үезинде тургускан ажык акционерлиг ниитилелдин акцияларын садып турар үеде, медээ чарлалга дараазында сан-медээлерни:

ыңдыг ниитилелдин шимчевес өңчүзүңүң туруп турары чер участогунун шөлүн;

ыңдыг ниитилелдин шимчевес өңчүзүңүң характеристиказын база ында бергедээшкин, шаптаразынар бар-чогун;

ыңдыг ниитилелдин акцияларын катап садарында доктааткан кызыгаарлашкынарны;

ыңдыг ниитилелдин, ооң иштинде федералдыг бюджеттиң, Тыва Республиканың бюджетиниң, тус чер бюджеттериниң, күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларының мурнунга хүлээлгелерин;

ыңдыг ниитилелдин план отчедун;

ыңдыг ниитилелдин кол номенклатура продукциязын (ажылдарын, ачы-дузаларын);

ыңдыг ниитилелдин ажилдакчыларының санын;

ыңдыг ниитилелдин акцияларын садарының негелделерин;

өске-даа сан-медээлер-биле садып алыкчыларны таньштырарының чурумун

ыяап-ла кириер.

Россия Федерациязының тергиделге удур политика талазы-биле республика органының кириип келген бижии-биле дүүштүр медээ чарлалга бараан талазы-биле хамаарышкан рыногунга кол черни ээлеп турар ажык акционер ниитилелдин продукциязының (ажылдарының, ачы-дузаларының) үлүүнү дугайында сан-медээлерни медээ чарлалга кириер.

Ажык акционерлиг ниитилел дугайында өске-даа сан-медээлер-биле садып алыкчылар медээ чарлалда айтыккан черге барып таньжар эргелиг.

Ажык акционерлиг ниитилел дугайында немелде сан-медээлерни кириериниң хевирин база оларның даңзызын Тыва Республиканың Күрүне өңчүзүң эргелеп башкара талазы-биле күрүне комитеди доктаадып айтыр.

4. Күрүне азы муниципалитет өңчүзүң хуужутканының дугуржулгаларының түңнелдериниң дугайында медээни айтыккан дугуржулгаларны чарган хүнүнден бээр бир ай хуусаада парлаар ужурлуг. Күрүне өңчүзүң хуужуткан дугуржулгаларны түңнелдериниң дугайында медээни айтыккан дугуржулгаларны чарган хүнүнден бээр бир ай хуусаада парлаар ужурлуг. Күрүне өңчүзүң хуужуткан дугуржулгаларны түңнелдериниң дугайында медээни парлаарының чурумун Тыва Республиканың Чазаа тодарып айтыр.

17 чүүл. Күрүне база муниципалитет өңчүзүң хуужудуп турар үеде төлевириң чуруму

1. Садып алыкчыларның садып ап турары күрүне өңчүзүңүң өртөөн хары угда азы хуусаазын үзүктөп-даа тургаш төлеп болур. Күрүне өңчүзүңүң өртөөн төлээрде хуусаазын үзүктөөриниң чурумун Хуужудулганың республика программазы-биле доктаадыр.

2. Муниципалитет өңчүзүң хуужудуп турар үеде ооң өртөөн төлөөриниң чурумун тус черниң бот-эргелел органнары доктаадыр.

18 чүүл. Күрүнениң болгаш муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгелерин акцияларының 100 хуузу күрүне азы муниципалитет эт-хөрөңгизинде турар ажык акционер ниитилелдер кылдыр чаартыры

1. Күрүнениң болгаш муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгелерин акцияларының 100 хуузу күрүне азы муниципалитет өңчүзүңүң турар ажык акционер ниитилелдер кылдыр чаартып болур.

2. Күрүнениң болгаш муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгелерин акцияларының 100 хуузу күрүне азы муниципалитет эт-хөрөңгизинде турар турар ажык акционер ниитилелдер кылдыр чаартыры белеткээри дээр, айтыккан бүдүрүлгелерниң өңчү-хөрөңгизин санаары база оларны ажык акционер ниитилелдер кылдыр чаартып дугайында шийтирни хүлээп алган хүнүнден кол фондуларының балансылыг өртөк-үнези федералдыг хоойлу-биле доктааттынган ажил төлевириңиң эң кудуку беш миллион хемчээлинден алып турар күрүнениң чаңгыс аай бүдүрүлгелериниң саң-хөө-ажыл-агы чорудулгазын аудитор талазы-биле хыналдазын чорудары, а ол ышкаш эргежок чугула апарганда күрүнениң база муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгелерин эде организастаары, ооң иштинде оларның салбырларын юридиктиг эргелиг албан черлери кылдыр аңгылаары болур.

3. Акцияларының 100 хуузу күрүне азы муниципалитет эт-хөрөңгизинде турар турар күрүнениң база муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгелерин ажык акционерлиг ниитилелдер кылдыр чаартып турда, өңчүңү эргелеп башкара талазы-биле чогуур органнар хуужудулга талазы-биле комиссияны тургузар болгаш хуужудулганың планын белеткээриниң хуусаазын доктаадып айтыр. Айтыккан ол хуусаа күрүне өңчүзүң хуужудары-биле чагыг кийрген хүнүнден бээр алды айдан ашпас болур ужурлуг.

Хуужудулга планнарын белеткээриниң хуусаазын өңчүңү эргелеп башкара талазы-биле хамаарышкан органнарның шийтир-биле бир чылдан үр эвес кылдыр узадып болур.

Хуужудулга талазы-биле комиссия күрүнениң азы муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгелерин ажилдакчыларының төлөөлекчилериниң белеткээни, хуужудулга планының төлевиеленин чугаалажып көөр ужурлуг.

4. Хуужудулга талазы-биле комиссияның составында өңчүңү башкара талазы-

биле хамаарышкан органнарның саң-хөө органнарының, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының чогуур органнарының долгандыр турар хүрээлелди камгалаарын хандырып турар органнарның төлөөлери бактаап кирер;

акцияларының 100 хуузу күрүне өңчүзүңде турар турар күрүнениң чаңгыс аай бүдүрүлгезин ажык акционерлиг ниитилел кылдыр эде тургузуп турда, айтыккан бүдүрүлгениң туруп турар чериниң аайы-биле тус черниң бот-эргелел органы, ооң ажилдакчылары, а ол ышкаш тергиделге удур политика талазы-биле республика органы айтыккан комиссияның составынче боттарының төлөөлерин чорудар эргелиг.

Хуужудулга талазы-биле комиссия ажылынга эксперттерни, а ол ышкаш аудитор, сүмелекчи, өртөк-үне доктаадыр база өске-даа организацияларны кириштирип болур.

5. Хуужудулганың планынга күрүнениң болгаш муниципалитеттиң акциялары күрүнениң болгаш муниципалитеттиң эт-хөрөңгизинге бактаап кирип турар ажык акционер ниитилел кылдыр эде тургузарының аргазы болгаш хуусааларын ажык акционерлиг ниитилелдин эге капиталының хемчээлин, ооң ажилдакчыларынга бээр чиигелделерни, ажык акционерлиг ниитилелдин акцияларының бөлүктөрүн (хевирлерин), айтыккан акцияларның айтыккан өртөөн, садарының аргаларын болгаш хуусааларын тодарып айтыр.

6. Хуужудулга талазы-биле комиссия хуужудулга планын чугаалажып көөр болгаш ону дугуржулга-биле күрүнениң азы муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгезиниң ажилдакчыларының ниити хуралы хуужудулга планын алган хүнүнден бээр бир ай хуусаада ону чугаалажып көрбөз болза, хуужудулганың планын дугуржул чөпшээрешкен деп санаар.

Хуужудулганың планын хуужудулга талазы-биле комиссияның кирип келгени езугаар өңчүңү эргелеп башкара талазы-биле чогуур органнар бадылаар.

7. Бир эвес күрүнениң азы муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгезиниң ажилдакчыларының ниити хуралы хуужудулга планын дугурушпаан таварылгада, хуужудулга талазы-биле комиссия хуужудулганың өске планын саналдаар ужурлуг. Бир эвес күрүнениң азы муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгезиниң ажилдакчыларының ниити хуралы хуужудулганың планын дагын катап дугурушпаан таварылгада, ону бадылаар дугайында шийтирни Тыва Республиканың Чазаа, тус чериниң бот-эргелел органнары тус-тузунда хүлээп алып.

8. Хевир-янызын хуужудулга программазы-биле, тус черниң бот-эргелелин төлөөлекчи органнарының шийтирлери-биле доктааткан күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүң хуужудуп турда база күрүнениң болгаш муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгезиниң ажилдакчыларының ниити хуралының чогуур шийтир-барда, ыңдыг өңчүңү айтыккан бүдүрүлгениң ажилдакчылары рынок өртөө-биле ону садып алып эргези езугаар арендалап алып аргазы-биле хуужудуп турар болгаш негелделерин Россия Федерациязының Чазаа тодарып айтыр.

9. Садыг рыноктарында колдап ээлеп турар каттыжышкынарның болгаш бүдүрүлгелерниң Күрүне даңзызында кириген күрүнениң база муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгелерин ажык акционер ниитилели кылдыр тергиделге удур политика талазы-биле республика органы чөпшээржилге езугаар эде чаартыр.

10. Хуужудулга талазы-биле комиссияның ажылы доозулган соонда, өңчүңү эргелеп башкара талазы-биле чогуур органнар күрүнениң азы муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгезин эде организастаар, чок болза дүжүрер, ажык акционер ниитилелди эгелеп тургузар, ооң уставын бадылаар, ажык акционер ниитилелди доктааткан чурум-биле күрүне бүрүткээр, ооң эргелел органнарын тургузар.

11. Күрүнениң болгаш муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгезин ажык акционерлиг ниитилел кылдыр эде тургусканының түңнелинде тургускан,

акцияларының 100 хуузу күрүне азы муниципалитет өңчүзүңде кирип турар ажык акционерлиг ниитилелдин уставынга "Акционер ниитилелдер дугайында" Федералдыг хоойлунун негелделерин база бо Хоойлу-биле тодарып айтыккан онзагай чүүлдерни барымдаалап көргөн турар ужурлуг.

12. Күрүнениң болгаш муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгелерин акцияларының 100 хуузу күрүнениң база муниципалитеттиң өңчү-хөрөңгизинде бактаап турар ажык акционерлиг ниитилел кылдыр эде организастап турар үеде, күрүнениң азы муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгези ону ажык акционерлиг ниитилел кылдыр эде организастаар дугайында шийтирни хүлээп алып база күрүне ону бүрүткээр үезинге чедир өңчүңү эргелеп башкара чогуур органнар-биле чөпшээржилге чокка, ону сөөлгү отчедун бадылаан ай-хүнүңде күрүнениң база муниципалитеттиң чаңгыс аай бүдүрүлгезиниң активтериниң балансылыг өртөөн 10 хуузуңдан ажа бээр өртөктөр шимчээр болгаш шимчевес өңчү талазы-биле дугуржулга кылдыр эргези чок.

Акцияларының 100 хуузу күрүне азы муниципалитет өңчүзүңде бактаап турар күрүне азы муниципалитет бүдүрүлгезин ажык акционерлиг ниитилел кылдыр эде организастаар дугайында шийтирни хүлээп алган хүнүңү мурнуу чарында алды ай дугузуңда база ол ниитилелди күрүне бүрүткээр үезинге чедир күрүне азы муниципалитет бүдүрүлгези шимчевес өңчү талазы-биле дугуржулга чарарын, а ол ышкаш айтыккан бүдүрүлгениң ажилдакчыларының 10 хуузуңдан хөй эвезин үндүрерин чөпшээрес.

19 чүүл. Күрүне азы муниципалитет өңчүзүң инвестиция болгаш (азы) социал негелделер-биле коммерция мөөрейинге садары

1. Бир эвес хуужудулга объектизинге хамаарыштыр ооң садып алыкчыларынга инвестиция база (азы) социал талазы-биле негелделерни күседири эргежок чугула апарган таварылгада, инвестиция болгаш (азы) социал негелделер-биле коммерция мөөрейинге (моон ыңай - коммерция мөөрейи дээн) күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүң садар.

Коммерция мөөрейиниң үезинде айтыккан объект дээш эң-не хөй өртөк саналдаан ыңдыг садып алыкчы инвестиция болгаш (азы) социал негелделерни күүсеткенде, ыңдыг садып алыкчы хуужудулга объектизин садып алып эргелиг болур.

Коммерция мөөрейин эрттирериниң чурумун Россия Федерациязының Чазаа тодарып айтыр.

2. Коммерция мөөрейинге хуужудар күрүне азы муниципалитет өңчүзүңге хөрөңги ээзи болур эрге ол боду хуужудулга объектизинге хамаарыштыр инвестиция болгаш (азы) социал негелделерни күүсеткенниң соонда, ол мөөрейиниң тиелекчизинче шилчиер. Коммерция мөөрейиниң тиелекчизи хуужудулга объектизинге өңчү эргези аңаа шилчижеге чедир ону хавыра азы өске бир арга-биле баш билер эргези чок.

3. Бир эвес хуужудулга объектизи ажык акционер ниитилелдин акциязы болуп турар болза, айтыккан акцияларга өңчү эргези аңаа шилчижеге чедир коммерция мөөрейиниң тиелекчизи дараазында:

ажык акционер ниитилелдин тургускан документтеринге өскерилгелерни болгаш немелделерни кириериниң;

бир эвес ыңдыг өңчүңү өртөө ажык акционерлиг ниитилелдин эге капиталының 10 хуузуңдан алып турар болза, ажык акционерлиг ниитилелдин өңчүзүң долаага салыр, арендага бээр, хавыраарының;

ажык акционер ниитилелдин шимчевес өңчүзүң долаага салыр болгаш хавыраарының;

ажык акционерлиг ниитилелдин арыг активтериниң өртөөн 10 хуузуңдан хөй хемчээли-биле чээли алырының; ажил-агы ниитилелдерин (эштежилгелерни) эгелеп тургузарының; ажык акционерлиг ниитилелдин акцияларынга солуттунмас өртөк-үнелиг саазынарның эмиссиязының;

ажык акционерлиг ниитилелдин чыл отчедун, бухгалтер балансызын, орулгаларның болгаш карылгаларының санаашкынарнының, а ол ышкаш ооң орулгаларының болгаш карылгаларының хуваалдазын бадылаар айтырыгыларының талазы-биле дээрден башка, оларның талазы-биле бодунуң көргени-биле бадылаар.

Коммерция мөөрейиниң тиелекчизи ындыг бадылаашкынны өчүнү эргелеп башкарар талазы-биле хамаарышкан органнар-биле бижимел-биле чөпшээр-режиб дугурушкан соонда айыткан айтырылгалар талазы-биле бадылаар.

Коммерция мөөрейиниң тиелекчизи ажык акционерлиг ниитилелди эде организастаар азы дүжүрер дээш бадылаар эргези чок.

Хуужудулга үезинде тургускан болгаш аңаа хамаарыштыр инвестиция база (азы) социал негелделерни күүседире доозулбаан акционерлиг ажык ниитилел эге капиталды өскерттир дугайында, немелде акцияларның база ол ниитилелдин акциялары кылдыр солуттунар өртек-үнелиг өске-даа саазыннарның эмиссиязын чорудар дугайында шийтпир хүлээп алыр эргези чок.

Коммерция мөөрейиниң тиелекчизи хуужудулганың объектисин, кажан хуужудулганың объектиси ажык акционер ниитилелдин акциязы болуп турар таварылгандан өскезинде, ээлеп эдилээр эргени база ажыглаар эргени боттандырырының чурумун Россия Федерациязының Чазаа база Тыва Республиканың Чазаа тодараштып айтыр.

4. Күрүнө азы муниципалитет өчүзүн коммерция мөөрейинге садып турда, социал негелделерни, бир эвес хуужудулганың объектиси бүдүрүлгө өчү-хөреңгизиниң комплекси болуп турар азы бир эвес хуужудулганың объектиси болуп турар азы бир эвес хуужудулганың объектиси оон капиталының 50 хуузундан хөй бооп турар ажык акционер ниитилелдин акциялары болуп турар болза, социал негелделерни салып болур.

Айыткан социал негелделерни хуужудулганың объектисинге хамаарыштыр: улус ажылдаар черлерни тодаргай санын хевээр арттырырын азы улус ажылдаар немелде черлерни тургузарын; ажылдакчыларын ажылга өскээр белектээри азы мергежилин бедидерин; күш-ажыл камгалаарының болгаш ажылдакчыларынның кадыкшылының бар турар системазын хевээр камгалап арттырырын;

социал-культура, коммунал-амыдырал азы чурттакчы чонун транспорт хандырылганың объектисиниң ажыл-чорудулганының уг-шин өскерттир кызыгаарлаарын, чок болза оларны ажылдаарын боддурбазын;

долгандыр турар бойдус хүрээлелин болгаш хамаатыларның кадыкшылын камгалаар талазы-биле хемчеглерни боттандырырын көрүп болур.

Айыткан социал негелделер бүрүн четче болур болгаш оларны өскертпес уjurлуг.

Коммерция мөөрейиниң айыткан социал негелделери экономика талазы-биле үндезинниг, өртек-үнезин көргүскен, оларны күүседириниң хуусааларын база оларны күүседире-биле коммерция мөөрейиниң тиелекчизин бадыткаарының чурумун айыткан болур уjurлуг.

Коммерция мөөрейиниң социал негелделерин Тыва Республиканың күрүнө эрге-чагырганының хамаарышкан органнары-биле, тус черниң бот-эргелел органнары-биле, а ол ышкаш акциязы хуужудулга объектиси болуп турар ажык акционер ниитилелдин ажылдакчылары-биле дугуржуп чөпшээрешкен болур уjurлуг.

5. Коммерция мөөрейинге күрүнө база муниципалитет өчүзүн садып турар үеде хуужудулганың объектисинге хамаарыштыр ону эде кылгыр, тодаргай хевир-янзыларның дерилгелерин садып алыр, бүдүрүлгени чаартыр болгаш калбартыр талазы-биле хемчеглерни көрүп каан бооп болур.

Коммерция мөөрейиниң инвестиция талазы-биле айыткан негелделери экономика талазы-биле үндезинниг, өртек-үнезин тода көргүскен, оларны күүседириниң хуусаазын айыткан болгаш оларны күүседириниң талазы-биле коммерция мөөрейиниң тиелекчизин бадыткаарының чурумун айыткан болур.

Коммерция мөөрейиниң инвестиция талазы-биле мөөрейиниң негелделерин Тыва Республиканың күрүнө эрге-чагырганының хамаарышкан органнар-биле, тус черниң бот-эргелел органнары-биле дугуржуп, чөпшээрешкен болур.

Коммерция мөөрейинге хуужудулга объектисин садып турар үеде инвестиция негелделери кылдыр Россияны бараан бүдүрүкчүлүгүн хамарыштыр, оон иштинде бир эвес оларның шынар талазы-биле характеристиказы даштыкы ындыг чүүлдер-биле дүгжүп азы айыткан

чүүлдерни ажып турар, чок болза айыткан чиг эттиң, материалдарның болгаш белең чагай чүүлдерни ажыглаарда, тарифтиг болгаш тарифтиг эвес национал экономиканы даштыкылардан камгалаарының доктааттыг хемчеглерин коммерция мөөрейиниң тиелекчизиниң боттандыраар хүлээлгези бооп болур.

Оон аңгыда коммерция мөөрейиниң инвестиция талазы-биле негелдези кылдыр коммерция мөөрейиниң тиелекчизи федералдыг бюджеттиң, Тыва Республиканың бюджетиниң, тус чер бюджеттериниң база күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларының мурнунга өрени доктааткан хуусаазында төлээр деп хүлээлгези болур.

6. Коммерция мөөрейиниң инвестиция болгаш (азы) социал негелделери, хемчээлдери, оларны күүседириниң чурумун, оларны күүседириниң контроль-даар талазы-биле хемчеглерни, а ол ышкаш ындыг негелделерни коммерция мөөрейиниң тиелекчизиниң күүседирин бадыткаарының чурумун Тыва Республиканың Күрүнө өчүзүн эргелеп башкарар талазы-биле күрүнө комитеди Тыва Республиканың күрүнө эрге-чагырганының хамаарышкан органнары-биле, тус черниң бот-эргелел органнары-биле дугуржуп чөпшээрешкени-биле хуужудулга планын бадылап турда, ындыг негелделерни айтып доктаадыр. Коммерция мөөрейиниң бүтүлгө инвестиция болгаш социал негелделерин коммерция мөөрейиниң тиелекчизиниң инвестиция болгаш (азы) социал негелделерни күүседир чурумун дугайында өт-хөреңгиниң хамаарышкан садыгызы-биле оон аразында чарган керээ-биле дедир эгитпес үндезин эзугаар коммерция мөөрейиниң тиелекчизиниң киригени акша-хөреңгилерниң күсели-биле боттандыраар. Бир эвес хуужудулганың объектиси ажык акционер ниитилелдин акциязы болуп турар таварылгада, айыткан ниитилел коммерция мөөрейиниң тиелекчизи инвестиция болгаш (азы) социал негелделерни күүседириниң чурумун дугайында керээ-биле кады инвестиция акша-хөреңгилерин ажыглаар дугайында керээни өчүнүң хамаарышкан садыгызы-биле керээ чарар. Айыткан ындыг керээлерни чарары коммерция мөөрейиниң тиелекчизинге, а ол ышкаш акциялары ажык акционер ниитилелдин хуужудулга объектиси болуп турар ажык акционер ниитилелге албан болур.

Коммерция мөөрейиниң инвестиция болгаш (азы) социал негелделеринге база оон тиелекчилериниң хүлээлгелеринге айыткан керээни чарганының соонда, өскерилгелер болгаш немелделер киригенин чөпшээреш.

Айыткан керээлерниң хевирлерин болгаш негелделерин Россия Федерациязының Чазаа доктаадып айтыр.

7. Коммерция мөөрейиниң тиелекчизи инвестиция база (азы) социал негелделерин күүсетпез, а ол ышкаш болур чогууру-биле күүсетпез, ара-бездерек болгаш эң сөөлгү хуусааларын, оон иштинде ындыг негелделерни күүседириниң, оларны күүседириниң хемчээлдерин үрээнде, коммерция мөөрейиниң тиелекчизи садып алганы хуужудулга объектисин күрүнениң болгаш муниципалитеттин өчүзүңгө шуут халаска хураап алыр, а бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүн 1-ги пунктузунда айыткан органнар база кижилер Россия Федерациязының база Тыва Республиканың хоойлужудулгазы-биле база күрүнениң болгаш муниципалитеттин өчүзүн садып-садып алырының керээзи-биле дүүштүр күрүнө болгаш муниципалитет өчүзүн хуужудуу талазы-биле дугуржулгаларны күш чок болдураар болгаш каражаларны эгидер база өске-даа уржуктарны ажыглаар дугайында суд чуруму-биле негелде кириер (херек көдүрер) уjurлуг.

8. Мөөрейиниң инвестиция база (азы) социал негелделерин күүседире-биле мөөрейиниң тиелекчизиниң боттандырганы, акша болгаш өске-даа хевир-биле инвестицияларына үндүрүт онаавас.

20 чүүл. Күрүнө азы муниципалитет өчүзүн аукционга садары

1. Бир эвес оон садып алыкчылары хуужудулга объектисинге хамаарыштыр кандыг-бир негелдени күүсетпес уjurлуг болур таварылгада, күрүнө азы муниципалитет тургузуу аукционга садар. Хуужудулга объектисинге өчү ээзи болур эрге ындыг объект дээш садылаашкын үезинде эң улуг өртек бээрин саналдаан садып алыкчыга шилчиер.

2. Аукционну эрттирериниң чурумун, аңаа садып алыкчыларның киржириниң негелделерин, аукционнуң тиелекчилерин тодараштырының чурумун, а ол ышкаш күрүнениң база муниципалитеттин өчүзүн садып алганы дээш санажырының чурумун Россия Федерациязының Чазаның бадылааны Дүрүм-биле таарыштыраар.

3. Хуужудулга үезинде тургускан акцияларны ажык акционерлиг ниитилелдин хуужудулга үезинде тургускан акцияларын тускай ажыгтыг аукционга садар.

Тускайжыгтыг аукционну ажык акционерлиг ниитилелдин акцияларын чаңгыс аай өртек-биле тиелекчилер алыр ажык садыглаашкын хевирлиг эрттирер.

Тускайжыгтыг аукционну эрттирериниң чурумун, аңаа садып алыкчыларның киржириниң негелделерин, тускайжыгтыг аукционга киржири-биле оларның чагыг бээриниң хевирин, тиелекчилерни тодараштырының чурумун, а ол ышкаш акционерлиг ниитилелдин акцияларын Россия Федерациязының Чазаның бадылааны Дүрүм-биле доктаадыр.

21 чүүл. Күрүнө азы муниципалитет өчүзүн ажыл-агый ниитилелдериниң эге капиталдарга салышкыны кылдыр кирип төлээри

Күрүнө азы муниципалитет өчүзүн ажыл-агый ниитилелдериниң эге капиталдарга салышкыны кылдыр хуужудулга программаны эзугаар доктааткан чуруму-биле Тыва Республиканың Чазаның база тус черниң бот-эргелел органнарының шийтпире-биле төлөп салыр.

22 чүүл. Ажык акционерлиг ниитилелдерин күрүнө азы муниципалитет өчү-хөреңгизинде турар акцияларын ындыг акцияларны садып алыр эргезин шынзыдып турар өртек-үнелиг саазыннарны ээлеринге хураап бээри

1. Хуужудулга үезинде тургускан Тыва Республиканың база муниципалитет тургузулгаларының ажык акционерлиг ниитилелдерин күрүнө азы муниципалитет өчү-хөреңгизинде туруп турар акцияларны садып алыр эргезин шынзыдып турар өртек-үнелиг саазыннарны кылып, парлап үндүрер дугайында шийтпирни тус-тузунда Тыва Республиканың Чазаа база муниципалитет тургузулгалары хүлээп алыр.

Ындыг шийтпирлер-биле өртек-үнелиг саазыннар ээлери айыткан эргени Тыва Республиканың муниципалитет тургузулгаларының шуут боттандырырының чурумун, ажык акционерлиг ниитилелдериниң акцияларының санын, ындыг акцияларны бөлүүн (хевирин), а ол ышкаш ажык ниитилелдериниң — ындыг акцияларны кылып үндүрүп турар бүдүрүлгелериниң аттарын — эмиссия кылып турар бүдүрүлгелерни тодараштыр.

2. Бо чүүлдүн 1-ги пунктузунда айыткан өртек-үнелиг саазыннарны тарадыры-биле мөөрейлерни эрттирериниң база ындыг саазыннарны саарып эргилдирерин кызыгаарлаар чурумун Россия Федерациязының Чазаа доктаадып тургузар.

23 чүүл. Хуужудулга үезинде тургускан ажык акционерлиг ниитилелдин акцияларын оларның ажылдакчыларына садары

1. Хуужудулга үезинде тургускан ажык акционерлиг ниитилелдериниң акцияларын ындыг ниитилелдериниң ажылдакчыларына садып болур.

Хуужудулга үезинде тургускан ажык акционерлиг ниитилелдериниң акцияларын оларга садарының чурумун Тыва Республиканың Хоойлузу-биле тодараштыр.

2. Хуужудулга үезинде тургускан ажык акционерлиг ниитилелдин бодунун ажылдакчыларына садып болур акцияларының санын, ындыг акцияларның бөлүүн (хевирин), оларны эртектери тодараштыр доктаадырының чурумун, а ол ышкаш ындыг акцияларның өртөөн төлээриниң чурумун болгаш хуусааларын хуужудулга программаны-биле доктаадыр.

24 чүүл. Күрүнениң болгаш муниципалитеттин арендага дужааган өчүзүн садып алыр

1. "Россия Федерациязында күрүнө болгаш муниципалитет бүдүрүлгелерин хуужудуу дугайында" Россия Федерациязының Хоойлузу күштүг болуп эгелээринге чедир чарган аренда керээзи-биле дүүштүр күрүнениң база муниципалитеттин садыр эргелиг кылдыр арендага дужааган өт-хөреңгизин ындыг өт-хөреңгизин арендага кижиниң билдирешкинине үндезилээш, дараазында аргалар-биле:

бир эвес садып алырының хемчээлин, ону төлээриниң хуусааларын база чурумун, а ол ышкаш өске-даа негелделерин айыткан керээ-биле доктааткан болза;

айыткан ниитилелди шуут-ла Тыва Республикага, муниципалитет тургузулгаларына хамааржыр акцияларын бирги ээлчегде садып алыр эргени ындыг өчүнүн арендагачы берип тургаш, күрүнениң база муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгезин ажык акционер ниитилел кылдыр эде тургузарының аргазы-биле хуужудар.

Күрүнениң азы муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгелерин эде тургузарының аргазы-биле тургускан ажык акционер ниитилелдериниң акцияларын ындыг өчүнүн арендагачы берип тургаш, күрүнениң база муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгезин ажык акционер ниитилел кылдыр эде тургузарының аргазы-биле хуужудар.

Садып алырының хемчээлин ындыг өчүнүн арендагачы берип тургаш, күрүнениң хуусааларын болгаш чурумун, а ол ышкаш айыткан акцияларын бирги ээлчегде садып алырының негелделерин күрүнениң арендага дужааган өчүзүн хуужудар дугайында Россия Федерациязының Чазаның бадылааны Дүрүм-биле тодараштыр.

2. Бо Хоойлунуң 8 чүүлү-биле дүүштүр садып алыкчы деп санаткан күрүнениң азы муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгезиниң өт-хөреңгизиниң арендагачы берип тургаш, күрүнениң база муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгезинде турар акцияларын ындыг акцияларны садып алыр эргезин шынзыдып турар өртек-үнелиг саазыннарны ээлеринге хураап бээри

1. Хуужудулга үезинде тургускан Тыва Республиканың база муниципалитет тургузулгаларының ажык акционерлиг ниитилелдерин күрүнө азы муниципалитет өчү-хөреңгизинде туруп турар акцияларны садып алыр эргезин шынзыдып турар өртек-үнелиг саазыннарны кылып, парлап үндүрер дугайында шийтпирни тус-тузунда Тыва Республиканың Чазаа база муниципалитет тургузулгалары хүлээп алыр.

мун, а ол ышкаш өске-даа негелделерин айыткан керээ-биле доктааткан болза;

айыткан ниитилелди шуут-ла Тыва Республикага, муниципалитет тургузулгаларына хамааржыр акцияларын бирги ээлчегде садып алыр эргени ындыг өчүнүн арендагачы берип тургаш, күрүнениң база муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгезин ажык акционер ниитилел кылдыр эде тургузарының аргазы-биле хуужудар.

Күрүнениң азы муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгелерин эде тургузарының аргазы-биле тургускан ажык акционер ниитилелдериниң акцияларын ындыг өчүнүн арендагачы берип тургаш, күрүнениң база муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгезин ажык акционер ниитилел кылдыр эде тургузарының аргазы-биле хуужудар.

Садып алырының хемчээлин ындыг өчүнүн арендагачы берип тургаш, күрүнениң хуусааларын болгаш чурумун, а ол ышкаш айыткан акцияларын бирги ээлчегде садып алырының негелделерин күрүнениң арендага дужааган өчүзүн хуужудар дугайында Россия Федерациязының Чазаның бадылааны Дүрүм-биле тодараштыр.

2. Хоойлунуң 8 чүүлү-биле дүүштүр садып алыкчы деп санаткан күрүнениң азы муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгезиниң өт-хөреңгизиниң арендагачы берип тургаш, күрүнениң база муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгезинде турар акцияларын ындыг акцияларны садып алыр эргезин шынзыдып турар өртек-үнелиг саазыннарны ээлеринге хураап бээри

1. Хуужудулга үезинде тургускан Тыва Республиканың база муниципалитет тургузулгаларының ажык акционерлиг ниитилелдерин күрүнө азы муниципалитет өчү-хөреңгизинде туруп турар акцияларны садып алыр эргезин шынзыдып турар өртек-үнелиг саазыннарны кылып, парлап үндүрер дугайында шийтпирни тус-тузунда Тыва Республиканың Чазаа база муниципалитет тургузулгалары хүлээп алыр.

Ындыг шийтпирлер-биле өртек-үнелиг саазыннар ээлери айыткан эргени Тыва Республиканың муниципалитет тургузулгаларының шуут боттандырырының чурумун, ажык акционерлиг ниитилелдериниң акцияларының санын, ындыг акцияларны бөлүүн (хевирин), а ол ышкаш ажык ниитилелдериниң — ындыг акцияларны кылып үндүрүп турар бүдүрүлгелериниң аттарын — эмиссия кылып турар бүдүрүлгелерни тодараштыр.

25 чүүл. Күрүнениң болгаш муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгелерин эде организастаар аргазы-биле тургускан ажык акционерлиг ниитилелдериниң ажылдакчыларына социал магадлалдар

1. Күрүнениң база муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгелерин эде организастаар арга-биле тургускан ажык акционерлиг ниитилелдер күрүнениң муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгелерин ажык акционерлиг ниитилелдер кылдыр эде тургузарына чедир күштүг бооп турган коллективтиг керээлерде кирген хүлээлгелер эзугаар харылаар.

2. Ажык акционерлиг ниитилелди күрүнениң бүдүрүлгезинде бээр үш ай эрткенде, оон ажылдакчылары (ажылдакчыларынның төлээлери) азы айыткан ниитилелдин күүсекчи органы күштүг бооп турар коллективтиг керээнин чүүлдерин эде көөрүн саналдап азы чаа керээни чарып болур.

3. Күрүнениң болгаш муниципалитеттин чаңгыс аай бүдүрүлгелерин эде организастаар арга-биле тургускан ажык акционерлиг ниитилелдериниң ажылдакчыларын үндүрерин база айыткан ажылдакчыларны ажылга кириерин Россия Федерациязының күш-ажыл дугайында хоойлужудулгазы-биле, Тыва Республиканың хоойлулары-биле болгаш өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүмнүн актылары-биле таарыштыраар.

III эге. Күрүнө болгаш муниципалитет өчүзүн хуужудуп алган улустун харысалгазы

26 чүүл. Күрүнө акша-хөреңгизин дедир эгидери дээш, акционерлиг ниитилелдериниң хуужуткан бүдүрүлгелериниң харысалгазы

Хуужуткан бүдүрүлгелер, акционер ниитилелдер күрүнө деткимчезин чээлилер болгаш өске-даа акша-хөреңги кылдыр алганда база оларны өй-шаанда дедир эгитпезинде, чээли өрзиниң дедир эгитпезин түндүк акционер ниитилелдин, хуужуткан бүдүрүлгениң эге капиталына хоойлужудулга-биле доктааткан чурум эзугаар Тыва Республиканың Чазаа-биле чөпшээрешкени эзугаар күрүнө акшазы кылдыр кириер.

27 чүүл. Хуужуткан өчүнүн камгалал кадагалалы дээш харысалга

1. Хуужуткан бүдүрүлгениң, акционерлиг ниитилелдин удуртукчузу оорлаашкын, самчылдаашкын, чидириглер болгаш бүдүрүлгениң өт-хөреңгизин чидиреринге удуртукчунуң чедирген буруулуг өске-даа хөдөишкиннери (ажылдавазы)-биле холбашкан каражазы дээш, күш-ажылчы керээге (дугуржулгага)

үндөзлөш бодуну хуузуна акша-хөрөңгилерини күсели-биле, а ол ышкаш хамааты хоойлужудулгазы-биле дүүштүр каражаны бүрүнү-биле эгидерини аргазы-биле күрүнениң база хуужуткан бүдүрүлгениң, акционер ниитилелдин мурнунга харысалгалыг болур.

2. Хуужудулга үезинде дамчыдып берген эт-хөрөңгини үрээринге, сам-чыгдарына чедирген, сорулгазынга чөрүштүр ажыглаарына чедирген, бир эвес олар кем-херек составтыг эвес болза, база хуужудулга дугайында хоойлужудулганы үрөп турар болза, өш-биле кылган үүлгедиглер ажыл төлевериниң хоойлужудулга-биле доктааткан эң кудуку хемчээлиниң 10-дан 100 чедир хемчээли-биле хамаатыга торгаал онаар.

Бо чүүлдүн 2-ги пунктузу-биле көрдүнгөн эрге-чагырга талазы-биле хоойлудүрүм үрээшкннериниң дугайында протоколду эрге-чагырга талазы-биле хоойлу-дүрүм үрээшкннериниң дугайында РСФСР-ниң Кодекзиниң 235 база 236 чүүлдери-биле дүүштүр эт-хөрөңгини эргелеп башкара талазы-биле хамаарышкан комитеттерниң бүрүн эрге тывыскан кижилери бижип тургузар.

Эрге-чагырга талазы-биле хоойлудүрүм үрээшкннериниң херектерни бүдүрүлгени хуужудулга дугайында шийтпирни хүлээп алган, эт-хөрөңгини эргелеп башкара талазы-биле хамаарышкан комитеттер чугаалажып көөр.

Эрге-чагырга талазы-биле хоойлудүрүм үрээшкннериниң дугайында херектерни чугаалажып көөрүнүн, доктаалдарны хомуаарының база күүседириниң чурумун хоойлужудулга-биле дүүштүр боттандыраар.

4. Эрге-чагырга талазы-биле онаар торгаалдардан акша-хөрөңгилерини:

50 хуузу — Тыва Республиканың бюджетинче азы тус черниң бюджетинче;

50 хуузу — эт-хөрөңгини эргелеп башкара талазы-биле хамаарышкан комитеттерниң санажылга дептерлеринче чорудар.

28 чүүл. Хуужуткан бүдүрүлгеге, акционерлиг ниитилелге хуужудулганы боттандырып турар органнарны, албандужаалдыг кижилерниң чедирген хоразы дээш харысалга

Күрүне, муниципалитет өңчүзүн хуужударын боттандырып турар органнарны, ол органнарны албандужаалдыг кижилериниң хуужуткан бүдүрүлгелерге, акционер ниитилелге чедирген каражаны ол органнарны акша-хөрөңгилериниң долу хемчээли-биле эгидип төлээр.

IV эге. Түңгел чүүлдер

29 чүүл. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужударының дугуржулгаларын бижип тургузары

1. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужудуп турар үеде Россия Федерациязының Хамааты кодекизи-биле база бо Хоойлу-биле дүүштүр эт-хөрөңгини садып турар кижиле биле садып ап турар кижизиниң аразында садар-садып алырының керээзин чарар.

2. Күрүне болгаш муниципалитет

өңчүзүн садарының-садып алырының керээзиниң ыяп-ла албан негелделери болза:

эт-хөрөңгини садып турар база садып ап турар кижиниң дугайында медээлер; хуужудулга объектиниң ады; ооң туруп турар чери; күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүнүн составы база өртектүңези; чер участкагун арендаарының (ажыглаарының) негелделери; ажык акционер ниитилелдин акцияларының саны; оларның бөлүү (хевири) болгаш өртектүңези; күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн садып алыкчының хууда өңчүзү кылдыр шилчидип бээриниң чуруму; садып алган өңчү-хөрөңги дээш төлээриниң хевири болгаш хуусаалары; ону ажыглап эдилээриниң талазы-биле садып алыкчының хүлээлгелери; айыткан эт-хөрөңгини садып алыкчы аңаа дүүштүр садып алганы, инвестиция болгаш (азы) социал негелделер; ол негелделерни садып алыкчы күүседирин бадыткаарының чуруму;

инвестиция болгаш (азы) социал негелделерни күүседириниң аргалары, ооң иштинде оларны күүседириниң магадлалдары;

айыткан өңчүнү анаа ыңдыг өңчүгө өңчү ээзи болур эрге шилчидеже чедир ону ээлеп эдилээриниң эргезин база ажыглаар эргезин боттандыраарының чуруму;

ийи таланың чөпшээрелдиги-биле ыңдыг керээниң киржикчилериниң доктаатканы өске-даа негелделер;

хуужудулгага хамаарыштыр садып алыкчының бүгү хүлээлгелери оларны күүседириниң талазы-биле хуусааларыг, а ол ышкаш Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле дүүштүр доктаадыр өртектүңө хемчээлдиг болур.

3. Күрүне болгаш муниципалитет эт-хөрөңгизинге өңчү ээзи болур эрге Тыва Республикадан, муниципалитет тургузулгаларында ооң садып алыкчыларына Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле, бо Хоойлу-биле база күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн садып алыр-садарының керээзи-биле доктаадып айыткан чурум-биле шилчири.

30 чүүл. Күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужударының дугуржулгаларының күш чок болуру

Бир эвес күрүне азы муниципалитет өңчүзүн бо Хоойлунуң чүүлдерин, федералдыг өске-даа хоойлуларны база оларның-биле дүүштүр хүлээп алганы Россия Федерациязының база Тыва Республиканың нормативтиг эрге-хоойлу актыларын, а ол ышкаш күрүне азы муниципалитет өңчүзүн садарының-садып алырының керээлериниң негелделерин үрөп хуужуткан таварылгада, Тыва Республиканың Чазаа, тус черниң бот-эргелеп органнары, эт-хөрөңгини эргелеп башкара талазы-биле чогуур органнар, эт-хөрөңгини эргелеп башкара талазы-биле саткан улус, садып алыкчылар, Россия Федерациязының прокуратура органнары күрүне азы муниципалитет өңчүзүн хуужударының дугуржулгаларын күш чок болдурар, харысалга хемчеглерин ажыглаар, айыткан дугуржулгаларны херекке албас күш чок деп санаар

дугайында, хуужудулга дугайында Россия Федерациязының база Тыва Республиканың хоойлужудулгазының үрээшкннерин чайладыр база буруулуг улуска харысалга хүлээди дугайында суд чуруму езугаар негелде кириер эргелиг.

2. Күрүне азы муниципалитет өңчүзүн хуужутканының дугуржулгаларын күш чок деп санаарының үндөзүннери болза:

бо Хоойлунуң негелдезин күрүне азы муниципалитет өңчүзүн хуужударының доктааттыг чурумун көрүп айтып турар нормативтиг өске-даа актыларны үрээни;

ыңдыг эрге чок кижиле күрүне азы муниципалитет өңчүзүн садып алганы;

күрүне азы муниципалитет өңчүзүн хуужудуп турда, төлээриниң дүрүмге таарышпас аргаларын ажыглааны;

эт-хөрөңгиниң садыкчызы биле садып алыкчының аразында керээниң, ооң иштинде ыңдыг өңчүнүн өртөөн кудуладыр дугайында керээниң бары;

өске садып алыкчыларга бодаарга, садып алыкчыга чийгелделерни болгаш артыкшылдыг чүүлдерни бээри;

Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле көргөн өске-даа негелделер болур.

3. Күрүне азы муниципалитет өңчүзүн садарда-садып алырда, өңчүнүн өртектүңезин айытпаан керээлерни чарган үезинден бээр херекке албас деп санаар болгаш хоойлу-дүрүм талазы-биле уржуктарга таварышпас.

4. Күрүне азы муниципалитет өңчүзүн хуужутканының дугуржулгаларын күш чок деп санаарының дугайында чаргыларны Россия Федерациязының чорудулга хоойлужудулгазы-биле көрдүнгөн чурум болгаш хуусааларда арбитраж судунга чугаалажыр.

5. Күрүне азы муниципалитет өңчүзүн бо Хоойлу-биле доктааткан аргалардан аңгы аргалар-биле хуужударын болдурбас, күрүне болгаш муниципалитет өңчүзүн хуужутканының ыңдыг дугуржулгаларын оларны чарган үезинден бээр херекке албас деп санаар болгаш хоойлу-дүрүм талазы-биле уржуктарга таварышпас болур.

31 чүүл. Тыва Республиканың Хуужудулга дугайында хоойлужудулгазын үрээни дээш харысалга

1. Бо Хоойлуну, хуужудулга дугайында федералдыг хоойлуларны база оларның-биле дүүштүр Россия Федерациязының база Тыва Республиканың нормативтиг өске-даа хоойлу-дүрүм актыларын үрээни дээш, хуу кижилер болгаш юридиктиг эргелиг албан черлери Россия Федерациязының хамааты, административтиг база кеземче хоойлужудулгазы-биле көрдүнгөн таварылгаларда болгаш чурум-биле харысалгага онаажыр.

Хуужудулга дугайында Россия Федерациязының база Тыва Республиканың хоойлужудулгазын үрээни-биле холбаштыр хоойлу-дүрүмге удур хөдөлишкннер кылганының түңгелдинде чедирген каража-когаралды Россия Федерациязының хамааты хоойлужудулгазы-биле доктааткан чурум-биле дедир эгидер

Тыва Республиканың Президентизи Ш.ООРЖАК

Кызыл хоорай № 361 2000 чылдын январь 16

ДЕТКИМЧЕНЕР ДЭЭШ

Найысылалдың Автодорожный округунуң хүндүлүг соңгукчулары!

Улуг Хуралдың депутаттарының соңгулдаларына деткимченер дээш чүректиң ханызыңдан четтиргенимни Силерге илергей-ледим.

Силерниң деткимченерниң ачызында мен Улуг Хуралдың Төлээлекчилер палатазының Автодорожный № 27 соңгулда округунуң депутаты болуп, чон дээш бүгү күжүмнү, билимни

харам чокка бээринче идигни берди.

Хоойлужудулга палатазының Автодорожный № 9 соңгулда округунуң депутаты болуп, Силерниң чагыгларыңар дээш шудургу ажылдап кириптеринге каш-ла бадылаашкннар четпейн барганын демдеглевишаан, ук чагыгларының күүселдези менээ демей-ле күштүг бооп артарын дыңнаттым.

Айтырыг-сумележилге талазы-биле санал-оналдарыңарны "Ө" деп садыгта мээң төлээлеримни таварыштыр чорударын диледим.

Хүндүткел-биле, депутат Э.Т. НАКСЫП, Улуг Хуралдың Төлээлекчилер палатазының Автодорожный № 27 соңгулда округундан.

ЧИТКЕНИН БАРЫМДАЛААШ...

Эрзиниң ниити өөредилге школазының 2000 чылда Валериян Мөңгүн-оолович Серээдарның адынга тывысканы орту-мак ниити өөредилге дугайында А сериялыг, 5172016 дугаарлыг аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Тыва Республиканың Чазак Даргазы Тыва Республиканың Улуг Хуралының депутаты Борис Билчин-оолович Монгушка ооң дунмазы

ШОЛБАННЫҢ

элекке мөчээни-биле ханы кажыдалды илередип тур.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының Канцеляриязы Борис Билчин-оолович Монгушка ооң дунмазы

ШОЛБАННЫҢ

мөчээни-биле ханы кажыдалды илередип тур.

ШЫН

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, Индекс 667000.

ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Республиканың Чазак болгаш "Шын" солун редакциязының коллективи.

Кол редактор Артур ХЕРТЕК. РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: К. Сат, Е. Монгуш, Ч. Монгуш, А. Монгуш, С. Хертек, Т. Хертек.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 3-43-34, кол редакторунуң оралакчызы — 3-33-91.

КИЛДИСТЕР: Ниитилел-политиктиг килдиз — 3-39-15, көдээ ажыл-агый килдиз — 1-03-90, культура болгаш өөредилге килдиз — 1-03-83, чагаа килдиз — 1-03-87, улутпур болгаш медээлер килдизтери — 3-34-98, компьютер өрээли — 3-36-82, бухгалтерия — 3-41-16; Солун келбейн барганда, дараазында телефонче долгаар: 3-14-94.

Солунну "Шын" солун редакциязының компьютер тевүнге өрөөн болгаш чыскааган Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 5729. Чагыг 78.

АГАР САНЬБЫС: № 40703810400000010000 АКБ ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Солун Россия Федерациязының Парлалга болгаш массалыг информация чөпкөктөрүнүн талазы-биле хоойлужудулгазының чорудулгазынга контроль болгаш бүрүткелиниң Тыва девискээр эргелелинге бүрүткеттинген.

Бүрүткеттирген дугаары — Т-00007. ТР-ниң парлалга болгаш информация күркөмтединиң типографиязынга парлаан. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттыг материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыг саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадылары дээш авторлар боттары харыылаар.